

Vliv prarodičů na psychosociální vývoj dítěte

Eva Svobodová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva SVOBODOVÁ**
Osobní číslo: **H118297**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vliv prarodičů na psychosociální vývoj dítěte**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- charakteristiku vývojových období od narození do období dospívání se zaměřením na psychosociální vývoj

- vztahy prarodičů a vnoučat

- postoj prarodičů vůči jejich nové sociální roli

Součástí práce bude kvalitativní výzkum zaměřený na prarodiče a jejich vztah k vnoučatům.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Erikson, E. H. *Childhood and society*. New York: W. W. Norton a Company, 1993. Přeložil Jan Valeška. *Dětství a společnost*. 1.vyd. Praha: Argo, 2002

Ferjenčík, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000

Hauserová-Schönerová, I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha: Portál, 1996

Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006

Matějček, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995

Matějček, Z., Dytrych, Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997

Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 1999

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Jůzlová

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.

vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně

14.2.2014

EVA SVOBODOVÁ

Jméno, příjmení studenta

Svobodová

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je zaměřena na psychosociální vývoj dětí a roli prarodičů v jejich životě. Teoretická část přibližuje charakteristiku vývojových období od narození do období dospívání, vztahy prarodičů a vnoučat a společně trávený čas. Popisuje období starší dospělosti a sociální roli prarodiče. Praktická část přináší kvalitativní výzkum zaměřený na prarodiče a jejich vliv na vývoj vnoučat.

Klíčová slova:

psychosociální vývoj, prarodiče, vnoučata, výchova, rodina, vývojové období, volný čas.

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on the psychosocial development of children and on the role of grandparents in their lives. The theoretical part outlines the characteristic of developmental periods from birth to adolescence, relationships between grandparents and grandchildren and the time spent together. It describes older adulthood and the social role of a grandparent. The practical part presents qualitative research focused on grandparents and their influence on development of grandchildren.

Keywords:

psychosocial development, grandparents, grandchildren, education, family, developmental period, free time

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Haně Jůzlové za vedení mé bakalářské práce, velmi užitečnou metodickou pomoc a cenné rady a připomínky při jejím zpracování.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 CHARAKTERISTIKA PSYCHOSOCIÁLNÍHO VÝVOJE	11
1.1 NOVOROZENECKÉ A KOJENECKÉ OBDOBÍ.....	11
1.2 BATOLECÍ OBDOBÍ	13
1.3 PŘEDŠKOLNÍ OBDOBÍ	15
1.4 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK.....	17
1.5 OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ.....	19
2 PRARODIČE A VNOUČATA	21
2.1 PRARODIČE VE VÝCHOVĚ.....	22
2.2 VZTAHY PRARODIČŮ A VNOUČAT	23
2.3 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	25
3 ROLE PRARODIČE	27
3.1 OBDOBÍ STARŠÍ DOSPĚLOSTI	28
3.2 POSTOJ K NOVÉ SOCIÁLNÍ ROLI	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 VLIV PRARODIČŮ NA PSYCHOSOCIÁLNÍ VÝVOJ DÍTĚTE	33
4.1 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	33
4.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	34
4.3 ANALÝZA ROZHOVORŮ	35
4.4 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ.....	44
4.5 DISKUZE	47
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
SEZNAM PŘÍLOH	52

ÚVOD

„Poznatky získané v dětství jsou nezničitelné – jsou jako bys je vryl do kamene“

Arabské přísloví

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolila záměrně. Hlavním důvodem bylo to, že jsem se sama ocitla v roli prarodiče a v současné době se raduji z první vnučky, která se narodila v roce 2012. Dalším důvodem byl můj zájem o psychosociální vývoj dětí, jejich seznamování s nejbližším okolím a rodinou, do které se narodili a postupné začleňování do běžného života.

Všichni máme nebo jsme měli prarodiče nebo se jimi stáváme. Dnešní rodina je ovlivňována mnoha náporů a o to víc potřebuje podporu a zázemí. To nejbližší představují prarodiče. Vývojová psychologie nám napovídá, že prarodiči se stávají většinou ve věku starší dospělosti a na počátku stáří. Každý člověk však přijímá tuto roli jinak a každý se s ní jinak vyrovnává. Jde o čas pokročilý, ale stále ještě tvořivý, kdy můžeme výrazně přispět k příznivému vývoji našich vnoučat. Vznik prarodičovství mění život rodiny a přináší mnohé změny, mění se životní fáze a role.

Narození dítěte je výrazným zásahem do života širší rodiny a je jasné, že by mělo přijít ve správném čase. Rodiče kladou na děti nejrůznější nároky a požadavky, zatímco prarodiče jsou spíš vlídnými průvodci dětstvím a dokáží korigovat extrémní příkazy otců a matek na snesitelné. Život dětí bez prarodičů, nebo jen občasné setkání s nimi, může být ochuzený a vézt ke ztrátám v jeho duševním životě.

Toto téma úzce souvisí se sociální pedagogikou, protože dnes je kladen důraz na důležitost prosociálních postojů jedince ve společnosti a zde může jedinečnou roli sehrát právě starší generace a vychovávat mladou generaci k sociálnímu citění. Ve své bakalářské práci jsem se snažila o srovnání teoretických znalostí z oblasti pedagogiky a psychologie s praktickými zkušenostmi a pokusila se získat informace o vlivu nejbližších členů rodiny na svá vnoučata.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části bakalářské práce byly využity obecné metody vědecké práce: sběr a analýza související odborné literatury. Je tvořena třemi kapitolami, ve kterých jsem se nejprve pokusila o charakteristiku vývojových období od narození do období dospívání zaměřenou na psychosociální vývoj dětí. Toto období jsem zvolila z důvodu, že z vlastní zkušenosti

vím, že vnoučata navštěvují své prarodiče do dospívání docela intenzivně, ale jakmile překlenou patnáctý rok života, dochází k určitému odloučení, méně je navštěvují, mají jiné zájmy, aby po dovršení dospělého věku k sobě opět našli cestu.

Cílem teoretické části bakalářské práce je nejprve popsat vývojová období a charakterizovat je z hlediska psychosociálního vývoje dětí. Dále pak nastínit pohled prarodičů na výchovu, vztahy s vnoučaty a jejich společné trávení volného času a v závěru teoretické části proniknout do období starší dospělosti a zjistit s jakými pocity se musí člověk v tomto věku vypořádat a jaký je postoj starší generace vůči její nové sociální roli.

Cílem empirické části je zjistit, jakým způsobem prarodiče zasahují a jsou schopni ovlivnit psychosociální vývoj svých vnoučat, jaký je jejich podíl ve výchově, kolik s nimi tráví času a jak se vyrovnali s rolí prarodiče ve svém životě. Přináším výsledky kvalitativního výzkumu. Vybrala jsem si metodu strukturovaného rozhovoru, který jsem uskutečnila s prarodiči a rodiči dětí v batolecím, předškolním a školním věku. Otázky jsou rozděleny do tří základních oblastí. Zaměřím se na kontakt mezi prarodiči a vnoučaty (jeho frekvence, délka, vzdálenost bydliště a příležitosti setkávání), role prarodičů ve výchově (partneři pro volný čas, zapojení do rodiny jako vychovatele, vzory a ostatní role) a postavení prarodiče v rodině (váha slova, respekt).

I TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA PSYCHOSOCIÁLNÍHO VÝVOJE

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na období psychosociálního vývoje od narození do období dospívání. Touto teorií se zabýval Erik Homburger Erikson, psychoanalyticky orientovaný americký psycholog, psychiatr a humanistický filozof dánského a židovského původu. Eriksonův model pokrývá celou životní dráhu - spojuje tedy v sobě důraz na ranou zkušenost s respektováním specifik ostatních úseků životní dráhy, včetně stáří.

Navrhl a popsal osm vývojových stadií, z nichž každé je charakterizováno nějakým typem konfliktu a krize. E. H. Erikson vychází z předpokladu, že si jedinec musí na každém stupni vývoje vyřešit určitý „psychosociální konflikt“, klíčový úkol tohoto věkového období, konflikt mezi jedincem a společností. Objasňuje vývoj sociální stránky psychiky. Ústředním tématem je vývoj identity - pocitu i druhu vlastní totožnosti

(<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>, 8. 10 .2013).

Po zdárném vyřešení konfliktu nabývá nové kompetence, dochází k postupu na vyšší úroveň vývoje, přináší pro ego člověka růst a novou sílu. Pokud ovšem konflikt vyřešen není, jedinec opouští stadium s pocitem méněcennosti a jeho další vývoj může stagnovat a být narušen.

1.1 Novorozenecké a kojenecké období

Důvěra versus nedůvěra

Toto období trvá od narození do jednoho roku. Dítě se rodí prakticky bezmocné, přinejmenším závislé, smyslově si během prodlužujícího se bdění osvojuje pocit známosti, který souvisí s libým pocitem. V nejtěplejším období života si musí dítě získat pocit základní důvěry v život a ubránit se ohrožujícím pocitům nejistoty. Pociť, že život je v podstatě dobrý, je založen na stálosti péče a na kvalitě vztahu matky k dítěti. Optimální péče rodičů souvisí s dobrou hygienou, kojením, fyzickým i sociálním kontaktem. Matka představuje pro novorozence významný objekt, který pro něj není novou a zcela neznámou bytostí. Dítě si pamatuje její hlas a reaguje na něj.

„První společenský výkon novorozeněte je jeho ochota nechat matku zmizet z dohledu bez nadměrné zlosti a úzkosti, protože se stala vnitřní jistotou vnější předvídatelností“ (Erikson, 2002, s. 225).

Základní důvěra se upevní vždy tehdy, když po únosném zklamání následuje obnovení pohody a přichází laskavá a konejšivá přítomnost matky. Dítě se učí snášet delší nepříjemnost a samotu (Říčan, 1990).

Mnozí autoři mluví o potřebě získat základní důvěru ke světu, o potřebě potvrzení základní naděje. Jde o schopnost obnovovat pozitivní vztah ke světu i po případné frustraci, která je v lidském životě zákonitá (Vágnerová, 1999).

Americký psycholog E. H. Erikson usoudil, že v poslední čtvrtině prvního roku života jde u dítěte o vytvoření zásadní a základní důvěry v lidi a z té pak vyplývá důvěra v sebe. Není-li toto vývojové období dobře prožito, je nebezpečí, že místo důvěry bude průvodcem dítěte do dalšího života nedůvěra. Proto je dobře, aby prostředí, které rodina dítěti vytvoří, bylo citově vřelé a pokud možno stálé (Matějček, 2007).

Zeptejme se tedy hned na počátku tohoto období, co děti po duševní stránce nejvíc potřebují?

1. Dost podnětů

Na prvním místě musíme uvést základní *potřebu přiměřené stimulace čili přívodu podnětů z vnějšího světa*. Podněty by měly přicházet v náležitém množství a kvalitě. Nemělo by jich být ani málo ani příliš mnoho, neměly by být ani příliš silné ani příliš slabé. Ale podněty by měly být dost proměnlivé, jinak si na ně organismus dítěte zvykne a jejich účinnost se ztrácí.

2. Smysluplný svět

Druhé potřebě říkáme *smysluplný svět, což je potřeba určitého řádu ve věcech a vztazích*. To je základní podmínka, aby z podnětů mohly vznikat poznatky a zkušenosti – zkrátka, aby se mohlo něčemu naučit. A tento princip učení s ním půjde dál.

3. Životní jistota

Třetí potřeba je potřeba *životní jistoty*. Ta je pro dítě nesmírně důležitá. Dárce této životní jistoty jsou pro dítě jeho nejbližší, o kterých bude řeč od začátku do konce. Poznává, že se na ně může kdykoli spolehnout, že k nim patří a že má pro ně určitý význam a hodnotu.

4. Pozitivní identita

Potřebu pozitivní identity neboli vlastního „já“ velmi brzy rodiče poznají. Dítě něco chce nebo nechce. Čím dál víc si bude uvědomovat sám sebe, podle toho, jak ho bude nejbližší okolí přijímat, jak se k němu bude chovat a podle toho bude jeho sebevědomí a sebedůvěra silnější nebo slabší, pevnější nebo povrchní.

5. Otevřená budoucnost

Potřeba otevřené budoucnosti se označuje také jako existenciální. Je to životní perspektiva, naděje, něco, co nás táhne dopředu. Zavřená budoucnost znamená zoufalství, útlum, nicotu. A my si tuto potřebu uvědomujeme, už když je malý človíček na světě (Matějček, 2005).

Kojenecké období je neméně důležité pro prarodiče. Z vlastní zkušenosti vím, že se novopečeným babičkám po narození vnoučátka vracejí všechny prožitky a poznatky z jejich vlastního mateřství, z období po porodu a z dalších období. Mobilizují své zapomenuté vědomosti, jsou plné energie a nadšení. Muži sice obecně hůře snášejí příliv nových podnětů, hlavně těch novorozeneckých a kojeneckých. Dědeček je tedy ve slabší pozici než babička. Nemusí to však být pravidlo, protože i dědečkové se v tomto období dítěte dokáží aktivně zapojit, pokud jim to ženy umožní (Matějček, Dytrych, 1997).

Zdeněk Matějček (2007) ve své knize „Co, kdy a jak ve výchově dětí“ zmiňuje nebezpečí, které postihuje výhradně matky a spočívá v tom, že si dítě doslova „přivlastní“ a ostatní členové, včetně otce, nemají šanci se k dítěti ani přiblížit. Uvádí, že se setkal s mladou rodinou, kde se babička z jedné ani druhé strany do jednoho roku dítěte nesměla na dítě ani podívat, natož je třeba pochovat. Myslím, že v takovém případě je dítě skutečně o hodně ochuzeno, i když se jedná o velmi rané dětství a jde o určitou rodičovskou nezralost, kdy je kojeneček v zajetí mateřské lásky.

1.2 Batolecí období

Autonomie versus stud a nejistota, pochybnost

Týká se období od 1 roku do 3 let, kdy dochází k počátku sebevědomí. Autonomie představuje schopnost jedince samostatně si určovat vlastní pravidla a cíle svého života. Umožňuje mu kontrolovat a usměrňovat dodržování přijatých pravidel, svůj život řídí vlastní svobodnou vůlí, věnuje se svým zájmům a prosazuje své vlastní názory. Jedním

ze základních předpokladů autonomie je vykonávat samostatně denní aktivity svého života (<http://www.sensen.cz/aktuality/2013/co-to-je,-kdyz-se-rekne-autonomie/>, 23. 10. 2013).

Jde o etapu, v níž musí dítě zvládnout rozpor svého pocitu autonomie a pocitů studu, které vyplývají ze závislosti na okolních osobách a na jejich požadavcích. Pevné vedení chrání dítě proti možné anarchii, povzbuzuje je a přitom je chrání před prožitky nejistoty a časných pochybností. Proto je velmi důležitá pochvala. Batole zažívá radost a hrdost z pochvaly, nebo naopak pocit zahanbení a ponížení při kárání. Zde je počátek pozvolného vytváření vlastní sebedůvěry. Výchovné chyby mohou vést k pocitu nadřazenosti, ale i méněcennosti (Čačka, 2000).

E. H. Erikson připomíná v tomto období zvýšenou potřebu citlivého přístupu ze strany rodičů. K tomu, aby se člověk cítil autonomně, musí se cítit i bezpečně; pokud se mu autonomie „nevyplácí“ - vede např. k tomu, co dítě vnímá jako trest nebo odloučení, vzniká stud a pochyby. E. H. Erikson (2002) uvádí: *„Toto stadium se proto stává rozhodujícím pro poměr mezi láskou a nenávisť, spoluprací a vzdorovitostí, svobodou vyjadřování sebe sama a jejím potlačováním. Z pocitu sebeovládání bez ztráty sebeúcty vychází trvalý pocit dobré vůle a hrdosti; pocit ztráty sebeovládání a pocit cizí dominance vyvolává trvalý sklon k pochybnostem a studu“* (s. 231).

Do tohoto období spadá také včasná kontrola vyměšování, která je důkazem přijetí společenských norem a současně psychické vyspělosti dítěte, schopnosti učit se, ovládat se. Rodiče ale i prarodiče se většinou snaží dítě dávat na hrníček co nejdříve a neuvědomují si, že tím správné a pevné vytvoření návyku spíše oddálí a dítě může pociťovat právě stud a nejistotu. Proto po správném výkonu následuje vždy náležitá odměna ve formě pochvaly a ocenění.

Mezi druhým a třetím rokem vrcholí jeden úsek v dětském vývoji, kterému se říká „období vzdoru“. Je to doba, kdy jsou děti velmi roztomilé, pěkně už mluví, učí se prvním básničkám a písničkám, dovedou kdekoho napodobovat a mají rády legraci. Ale když je potřeba, aby něco udělali nebo přestali něco dělat, je zle. Začnou se vztekat, vřeští, nebo se svalí a kopou kolem sebe, uhodí rodiče nebo je kousnou. Je jasné, že se s dítětem v takovém stavu nic rozumného nepořídí a nemá smysl dítě za jeho záchvat trestat. Vzdor a zlost batolete je projevem nevyspělé osobnosti a nevyspělého nervového systému, který se ještě nedovede vyrovnat se změnami situace (Matějček. Z., Dytrych. Z., 1997).

Dochází k němu nejčastěji ve dvou situacích. Dítě musí dělat to, co nechce, nebo nesmí či nemůže dělat to, co by chtělo. Jde vždy o něco proti jeho vůli nebo proti jeho okamžitým zájmům. Takovým záchvatem se zpravidla obrací proti tomu nejmilejšímu, proti mamince, babičce, dědečkovi. Přitom to neznamena nepřátelství vůči nim, ale odpor proti konkrétnímu zásahu. Vzájemné vztahy nejsou nijak narušeny, záchvat neplatí člověku, ale jen tomuto donucení, omezení nebo překážce (Matějček, 1989).

Souvisí to s potřebou sebeprosazení a častým projevem je odmítání. Dětské vztekání není porucha ve vývoji ani žádná chyba ve výchově, jde o důsledek pokroku ve vývoji osobnosti. Vzhledem k narůstajícím zkušenostem ze sociálních kontaktů děti brzy odhalí, co mohou očekávat od ostatních členů rodiny. Např. že od babičky lze získat více ústupků než od rodičů. Osoby, které jim podléhají, mají tendenci využívat. Reakce jednotlivých členů rodiny mohou ovlivnit fixaci určitých jednání (Čačka, 2000).

Právě v tomto období číhá na babičky a dědečky nebezpečí rozmazlování. Dítě přijímá rodinnou identitu, což je vědomí vlastního „já“. Získává vědomí domova a orientuje se ve vztazích, které v něm panují. Jde o to, aby základy, na kterých se bude vyvíjet identita dítěte, byly pevné a zdravé, aby rodiče i prarodiče postupovali jednotně. Ne si přízeň dítěte kupovat, ne se podbízet. Úkolem prarodičů je posilovat soudržnost mladé rodiny.

1.3 Předškolní období

Iniciativa versus vina

Za předškolní období počítáme dobu od 3 do 6 let, kdy si dítě musí vyřešit svůj konflikt mezi vlastní iniciativou a pocitu viny. Iniciativa přidává k autonomii kvalitu plánování a zdolání úkolu s cílem být aktivní. Nebezpečí stadia je v pocitu viny nad zamýšlenými i skutečnými cíli. Vyvíjí se lidské svědomí a jeho původ je patrný po celý život. Dítě si je dobře vědomo, co je jeho povinností a také co má dělat a proč. Zároveň ví, proč má dobré svědomí anebo proč je trápí výčitky svědomí a má pocit viny (Říčan, 1990).

Dítě tvoří, vyrábí, objevuje svoje tělo, experimentuje, plánuje. Vlastní aktivitu dítěte je nutné podporovat, snažíme se je chválit a nekritizovat. Také se učí identifikací (nápodobou ztotožněním) s dospělými vzory, především rodičem shodného pohlaví.

E. H. Erikson píše: *„A zde zjišťujeme, že podle moudrosti půdorysného plánu není dítě v žádném okamžiku připravenější rychle a dychtivě se učit, stát se dospělejším ve smyslu*

sdílení povinností a práce než právě v průběhu tohoto období vývoje. Dítě touží a je schopno dělat věci společně, spojit se s ostatními dětmi za účelem budování a plánování a je ochotno získávat poučení od svých učitelů a napodobovat ideální prototypy“ (Erikson, 2002, s. 234).

Přílišná snaha o úspěch ale může vyvolávat pocity viny - zvláště, když jsou přitom přehlíženy potřeby druhých lidí. Nezdár vede často k rezignaci, pocitu osobní viny, úzkosti (<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>, 8. 10. 2013).

Typickým rysem předškolního období je velká sugestibilita dětí – napodobují všechno možné, bez odporu a kritiky přijímají to, co se jim s dostatečnou autoritou předkládá a svou řečí a chováním napodobují prostředí, ve kterém vyrůstají. V tomto věku je pro ně typický konformismus – vědomě chtějí být jako ti druzí a dělat to, co dělají ostatní. Dbají na určitý řád ve věcech, velmi dobře si osvojují nejrůznější návyky, ty žádoucí, ale i ty opačné. Rozlišují, co se má a nemá dělat. A jak vysvětlit dětem, že jeden něco smí a druhý nesmí? (Matějček, 1997).

Důležitý je vztah k vrstevníkům, kdy dítě překračuje rodinný kruh a vstupuje do větší společnosti. Začíná zde základ důležitých společenských vlastností jako je souhra, spolupráce, radost ze společné zábavy, obětavost, přátelství.

V tomto období mohou babičky a dědečkové předávat svým vnoučatům cenné a důležité hodnoty a to především svým vlastním příkladem. Kolem 4. roku se vyvíjí skutečné prosociální chování, kdy dítě sympatizuje s tím, kdo je smutný a nešťastný. Prarodiče mu dávají příklad altruismu a tolerance v každodenním životě. Radost z radosti druhých je v životě jedním z nejkrásnějších zážitků a prarodiče by neměli o něco takového svá vnoučata ochudit (Matějček, Dytrych, 1997).

Co ještě nepromeškat? Dobré společenské návyky! Ke společenskému chování patří uklízení hraček a údržba pořádku, ke kterému je dobré vést dítě od časného předškolního věku. To je vynikající výchovný prostředek pro budoucnost. Také zdravení je dost náročná společenská situace, protože jde o slovní projev a dítěti se musí často připomínat, co má dělat. Snazší je to s poděkováním a loučením a chování u stolu může některým předškolním dětem přinést pocit vlastní důležitosti. Lépe si osvojí takové návyky, při kterých jsou nějak aktivní, než když mají v určité situaci něco říci.

Užitečnou součástí předškolní přípravy je schopnost dítěte přijmout nějaký úkol, pracovat na něm a především jej dokončit. Soustředit by se mělo dítě na takový úkol aspoň deset minut (Matějček, 2007).

1.4 Mladší školní věk

Snaživost versus pocit méněcennosti

Za mladší školní věk je považováno období od 6 do 12 let. Pro dítě je velmi důležité, jak obstojí při plnění svých povinností i při svých činnostech vůbec. Jeho sebehodnocení závisí především na hodnocení jeho výkonů druhou, především pro něj důležitou osobou. Sebehodnocení ovlivňují především rodiče, kteří dávají dítěti najevo, že si ho váží a tím mu ukazují jeho hodnotu tzv. zrcadlová teorie a zároveň jsou mu vzory chování – modelem tzv. teorie modelu. Dítě si má osvojit vlastní snaživost v práci, zdatnosti v tělesných, intelektuálních a společenských dovednostech a ubránit se ohrožujícím pocitům méněcennosti, úzkostem, že na nic nestačí. Učí se dělat věci po boku ostatních, užívat nástroje a prostředky. U dítěte jde o dovybudování zdravého sebevědomí, a proto je pro něj důležité zažít alespoň malý úspěch, když ne ve škole tak v zájmových kroužcích.

„Snažíme se předcházet pocitům méněcennosti. Ty se totiž objevují všude tam, kde si dítě uvědomuje, že přes všechnu snahu nemůže dokázat to, co dokáží druhé děti. Je tedy třeba je taktně chránit před příliš trapnými a opakovanými zážitky neúspěchu v soutěžích, v nichž pro své těžkosti musí být vždy poslední. Současně se snažíme pro ně najít uplatnění, popřípadě i vyniknutí v některých jiných činnostech, které jsou v dětské společnosti ceněny“ (Matějček, Dytrych, 1997, s. 95).

Dle E. H. Eriksona člověk získává vztah k práci a ke spolupráci. Může se stát, že si jej člověk nevytvoří - bude cítit méněcennost a reagovat rezignací, nebo se naopak stane přesvědčeným „konformistou a otrokem své technologie“; "ctností" je zde mohoucnost, „kompetence“ - schopnost a dovednost zralého úkolového zaměření.

„Povzbudit a pochválit! A to nejen za dobrý výkon, ale za každou dobrou snahu, u mnohých dětí (a zvláště u těch se slabším nadáním) třeba bychom se ani lepšího výkonu nedočkali“ (Matějček, 2007, s. 64).

Sebedůvěra je základním postojem člověka vůči sobě a současně nezastupitelným zdrojem životní energie. Jedním z prvních kroků k posilování zdravé sebedůvěry u dětí je navázat

s nimi dobré vztahy. Vztahy plné lásky a péče, které posilují ovzduší pro zdravý rozvoj osobnosti. Uvedu některé zásady, které pomáhají zdravé vztahy posilovat:

Být dětem k dispozici

Děti ocení nejen to, že jsme s nimi, ale také to, že jim věnujeme plnou pozornost. Být dětem k dispozici znamená chodit s nimi na různé akce a sdílet s nimi společné zážitky. Co je důležité pro děti, může být stejně důležité pro dospělé.

Naslouchat a nedělat předčasné závěry

Když jsou děti rozrušené a mají tolik času, kolik potřebují, aby ze sebe dostaly, co je tíží, pak obvykle cítí, že si jich druhý váží a uznává je. Mezi dětmi a dospělými, kteří naslouchají, se vyvíjejí zdravé vztahy.

Nikdy neuvádět děti do rozpaků

Dostat dítě do rozpaků je nejjistější způsob, jak poškodit jeho důvěru v sebe a chápání sebe samého. Rozpaky mohou počínající a ještě křehkou sebedůvěru dítěte velmi poškodit.

Zdůrazňovat dovednosti, ve kterých se dítě zlepšilo

Pro sebedůvěru dítěte je důležité, aby vědělo, že si ho druzí váží nejen proto, že dokáže navázat vztah, ale také proto, že dokáže něco vytvořit. Důkaz úspěchu – konkrétní, viditelný a hmatatelný – má silný pozitivní vliv na sebedůvěru dítěte.

Mít reálná očekávání

Pokud musí mít dospělý určitá očekávání či představy, necht' jsou rozumná a pro děti splnitelná. Co může připadat reálné rodičům, nemusí být reálné pro ně. Nereálná očekávání přinášejí spíše selhání než úspěch.

Uvědomit si, že jsme dětem vzorem

Během doby, kterou trávíme s dětmi, nedávat najevo svou převahu. Dbát na to, abychom dokázali upřímně reagovat na to, co prožíváme. Pro své děti a vnoučata jsme vzorem, takže nás budou zkoumat velmi pozorně. Využijme příležitosti, abychom jim předvedli, jak v životě jednat a obstat.

Dovolit dětem, aby nám pomáhaly

Když dítěti dovolíme, aby nám pomáhalo, umožňujeme mu, aby se nám přiblížilo. Dáváme mu najevo, že mu důvěřujeme. V naší společnosti se cítí jako někdo, koho si ostatní cení a posiluje to jejich sebedůvěru (Berneová., Savary, 1998).

Dítě často touží, abychom se v něm vyznali. Potřebuje to, a proto sděluje nejrozumnějším způsobem svá přání i obavy. Zdeněk Helus (1984) ve své knize "Vyznat se v dětech" píše: *"Pro toho, kdo je s dítětem v každodenním styku, ať už jako rodič, učitel či vychovatel, je tím nejzákladnějším umět nastolit takový vztah, v němž se dítě dává poznat takové jaké doopravdy je, v němž dovoluje tomu druhému, aby se v něm vyznal"* (s. 10).

1.5 Období dospívání

Identita ega versus konfuze (střet) rolí

S příchodem puberty kolem 12. roku života končí vlastní dětství a začíná mládí. Projevuje se hledáním vlastní identity a smyslu života. Vnitřní problémy mladistvých se soustřeďují na to, jak vypadají v očích ostatních ve srovnání s tím, co sami cítí, jde o psychosociální stadium mezi dětstvím a dospělostí, člověk pátrá po hodnotách a nejširším možném smyslu života a běhu lidských dějin.

Mít identitu znamená znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patřím, kam směřuji, čemu věřím. Znamená to jistotu sebou samým, zodpovědnost za své činy, znát své meze a možnosti (Říčan, 1990).

Období dospívání s sebou přináší řadu obtížných situací a je považováno za velmi náročné. Na jedince je kladeno mnoho požadavků a dochází k celkové proměně osobnosti. Může zde dojít ke zhoršenému vnímání kvality života a životní pohody. Toto období bývá označováno jako období hledání, přehodnocování a budování vlastní pozice ve světě. Klesá orientace na rodinu, ale důležitost rodičů pro dospívajícího zůstává. Vrstevníci jsou nenahraditelní pro oblast trávení volného času a sebehodnocení (Československá psychologie – časopis pro psychologickou teorii a praxi, únor 2011).

Mladý člověk prodělává značné výkyvy v sebehodnocení. Rozkolísané sebevědomí vede dítě k tomu, aby se falešně ujišťovalo, že se dovede vyrovnat druhým, starším. Mají přirozeně zvýšenou zvědavost, chtějí zkoušet nové věci, mají silnou touhu po zážitcích a dobrodružství. Napodobují dospělé tím, že se opijí nebo kouří cigarety. Chtějí se učinit

zajímavými, chtějí se odlišovat, nechtějí být považováni za hlupáky, kteří se bojí alkoholu a drog a tím dochází ke vzniku škodlivých návyků. Tomu napomáhá vše, co je s rozkolísaným sebevědomím spojeno - život bez jasně daných pravidel, rozvod rodičů, konfliktní vztahy v rodině. K nevhodným návykům dětí výrazně přispívá chování členů rodiny, zvláště když sami kouří a pijí alkohol. Zákazy se pak míjí účinkem, protože dítě mnohé věci napodobuje (Matějček, Dytrych, 1997).

Dochází k ustanovení pevného sebepojetí, zakotvení se ve světě a z toho vyplývající možnosti vzniku smysluplného vztahu k sobě i druhým. Člověk experimentuje s nejrůznějšími rolami a svou představu o sobě porovnává s tím, jak se na něj dívají druzí, a hledá sám sebe.

Zatímco stadium předchozí je z vývojového hlediska poměrně klidným, v této fázi je vývoj vlastní identity velice bouřlivý - a to jak fyzický, tak psychický a sociální, což klade zvýšené nároky na psychické zpracování. E. H. Erikson (2002) píše, že „v žádném jiném stadiu životního cyklu... nejsou si tak těsně blízké příslib objevení sebe samého a hrozba ztráty sebe samého“. Mají se sjednotit předchozí představy o sobě samém - člověk stojí na prahu životní dráhy, sumarizuje předchozí a hledí do budoucnosti. Spojuje plány s konkrétnějšími cíli (např. s názornější představou o svých budoucích sociálních pozicích a o svém budoucím povolání). Často probíhají i velmi silné krize identity - různé rozlady, deprese, obavy, konfuze (zmatek) rolí (<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>, 13. 10. 2013).

2 PRARODIČE A VNOUČATA

Prarodiče jsou v životě rodiny svědectvím nejvlastnějších a pro každého jednotlivce nejdůležitějších dějin. Jsou svědky historie, která je učitelkou života a v tomto smyslu představují psychologicky nesmírně důležitý činitel v životě dítěte. Prarodiče jsou zpravidla prvními, kdo nastupují jako pomocníci, když se rodina dítěte ocitá v ohrožení nebo přestává dobře fungovat.

Vnoučátko je povznáší do nové životní etapy. Mohou pro dítě znamenat velkou výchovnou hodnotu, budou dítě uvádět do svého světa a spojovat v jeho představách současnost s minulostí a předávat mu tradice a osvědčené hodnoty. Bude se formovat postoj dítěte k jeho rodičům za nějakých třicet, čtyřicet let, až tito rodiče budou sami staří (Matějček, 1989).

Prarodičovství je tu již od pradávna, ale v tomto století se s ním stala velká proměna. Dnes má většina dětí ve školním věku a v době dospívání obě babičky a alespoň jednoho dědečka. Navíc i prababičky a pradědečkové přestávají být vzácností (Matějček, 2008).

„Babičky a dědečkové patří nevyhnutelně také k rodinnému společenství. Mají tam svou funkci, i když ne tu hlavní a rozhodující. Ostatně jsou rodiči dnešních rodičů, přičemž mezi těmito dvěma rodičovskými generacemi v jedné rodině je přirozeně velmi úzký citový vztah“ (Matějček, 1989, s. 84).

O vnoučata sami vlastní zásluhu nemají – zasloužit se musí jejich děti. To podstatné je, že do jejich existence je vloženo pokračování rodu, které je genetickým dědictvím po předcích ale i tvořivé dílo výchovy, na kterém mají prarodiče také určitý podíl.

„Máme-li vnoučata ve své čtyřicítce, můžeme se jimi cítit zaskočení. Nemáme-li je však ve své sedmdesátce, můžeme se cítit o mnohé ochuzeni. „Otevřená budoucnost“ se pokládá za jednu z několika málo psychických potřeb, které mají být uspokojeny, aby se lidský jedinec mohl zdravě po psychické stránce vyvíjet a aby se cítil dobře na zemi“ (Matějček, Dytrych, 1997, s. 19).

Vnoučata jsou jasným a nepřehlédnutelným důkazem toho, že zde po člověku něco zůstává. Málokomu se podaří utvořit takové dílo, aby svého tvůrce nadlouho přežilo.

2.1 Prarodiče ve výchově

Mnoho prarodičů má většinou dostatek času a mají jednu výhodu, že obvykle milují svá vnoučata jiným způsobem než rodiče. Roli babičky a dědečka rádi přijímají a vedle rodičů se vědomě nebo nevědomě podílejí na výchově dítěte. Úkolem prarodičů by měla být pomoc mladé rodině tak, aby byla citově vřelým a stálým společenstvím. Měli by učit mladší generaci rozumět lidem, řešit konfliktní situace a pomáhat tam, kde je potřeba.

Nedělají dobře ti rodiče, kteří si myslí, že jejich rodina je jen jejich záležitostí a babičku a dědečka odsunou ze svého života a dovolí jim přijít maximálně na návštěvu. Ochuzují tak své děti o pozitivní přínos, kterými jsou dobré rodinné vztahy.

Ani opačný postoj není správný. Když rodiče přenechají výchovu na babičce, aby se mohli věnovat svým zájmům a práci, svědčí to o rodičovské nezralosti. Mnohým prarodičům lichotí, že jsou nepostradatelní, ale dítě patří rodičům a ti se o mnoho ochuzují a tak se vzdávají příležitosti sledovat vývoj svého dítěte.

Prarodiče jako vychovatelé nebývají vždycky ideální. Už nejsou ve vývojové fázi rodičovské a mají sklon ke krajnostem v názorech a postojích. Bývají povolnější a více děti rozmazlují, ale také úzkostnější a více než je zdrávo děti omezují (Matějček, 2008). Znam příklad babičky, která svému vnukovi zakazovala různé pohybové aktivity, aby se mu nic nestalo, a její dcera dnes tvrdí, že je dost nešikovný, protože byla babička moc úzkostlivá a bála se o něj.

V knize „Jak a proč nás trápí děti“ autoři píšou, že jednou ze základních psychických potřeb dítěte, která musí být naplněna, aby se vyvíjelo zdravě a uspokojivě je potřeba životní jistoty. Jednou ze základních podmínek, aby k uspokojení či naplnění této potřeby došlo, je určitý řád, jeho přehlednost, že se zkrátka věci dějí určitým způsobem, že budoucnost se dá očekávat a předvídat. V reálném životě to vypadá tak, že tam, kde si dítě může dělat, co chce a v rodině nepanuje pro ně pochopitelný řád, tak určitě nejsou šťastnější. Spíš naopak, jsou nespokojenější, nestálejší a zmatenější a hledají nějaký pevný bod, o který by se mohli opřít.

„Co pokládáme za rozhodující, je snažit se dítě poznávat – a rozumět mu! Objevovat jeho povahu, jeho sklony, jeho zájmy. Je to ostatně nadmíru zajímavá, napínavá, mnohdy i dramatická výprava za poznáním. Dokáže nás zaměstnat intelektově i citově. A bohatě se nám vrátí. Své vychovatelské postoje, zásady, praktiky i cíle bychom pak měli formovat

tak, aby to odpovídalo osobnosti dítěte, tj. jeho temperamentu, inteligenci, nervovému systému, potřebám, zájmům, sklonům, charakteru“ (Matějček, Dytrych, 1997, s. 43).

Jednou z velkých potřeb dítěte je mít na dosah blízký, milovaný vzor, jehož nápodobou zvládá životní situace stejně dobře jako on sám. Probouzí se po druhém roce života a trvá prakticky celé dětství. Jde o daleko účinnější výchovný vliv tím, jací jsme, než tím, co od dítěte chceme. Rodiče i prarodiče by se ve výchově neměli zabývat jenom dítětem, ale ve stejné míře i sami sebou, aby je dítě mohlo považovat za ztělesnění příkladného života (Helus, 1984).

Dítě potřebuje ke svému duševnímu rozvoji nejen obvyklé výchovné prostředky, ale i doprovod svých snů, obav a fantazie. To dokážou lépe prarodiče než rodiče, protože nemusejí tolik dbát na čas. Nenesou přímou odpovědnost za výchovu a mohou vnímat, naslouchat a vidět, jaká jejich vnoučata doopravdy jsou. Chtějí vytvořit prostředí, které dětem poskytne volný prostor k vlastnímu projevu.

Jsou ale i prarodiče, kteří se nedobrym způsobem vměšují do výchovy svých vnoučat. U mnohých je zjevné, že jim nekladou žádné hranice nebo meze. Taková tolerance se ale může zvrátit v pravý opak. Mnohá babička si přiznává, že byla ve výchově dcery nebo syna příliš přísná, málo láskyplná a využívá situace, aby všechno, co zameškala, dohonila u vnoučete. Kromě toho existují prarodiče, kteří využívají svá vnoučata k nátlaku na vlastní děti. Na tom nemohou vnoučata nic změnit. Zde se musí nejdřív zjednat pořádek mezi prarodiči a rodiči (Hauserová-Schönerová, 1996).

2.2 Vztahy prarodičů a vnoučat

Vztah prarodičů vůči vnoučeti je utvářen mnoha okolnostmi, např. zda jde o první, druhé nebo další vnouče. První vnouče může najít prarodiče nepřipravené, ale může být i tím vytouženým dítětem, na které celá rodina čeká, může být zdrojem konfliktů, vzájemné nenávisti nebo důvodem k velké radosti a oslavám. Důležitý je vztah nejen k vlastnímu dítěti, ale především k jejich manželskému partnerovi, a zda se vnouče narodí do úplné nebo neúplné rodiny.

„Ani v nejlepších rodinách se neobejdeme bez některých konfliktů. Jsou dány věkem nás dospělých, našimi životními fázemi, konstelací sil v rodině a mnoha jinými zcela „přirozenými“ činiteli. Někdy jsou dány i věkem dítěte a postupem z jednoho jeho vývojového období do druhého. Jde jen o to, aby takové konflikty nebyly příliš časté, příliš

hluboké a hlavně, aby vedly k dobrému. Dobře zvládnuté konflikty v rodině mohou totiž významně přispívat k tomu, abychom si lépe uvědomovali hodnoty, které nás spojují. Jsou výbornou školou života. A poněvadž nás provázejí až do konce života, můžeme se z nich až do konce života vydatně učit“ (Matějček, Dytrych, 1997, s. 57).

Dnešní děti bývají školou a mimoškolními povinnostmi často přetíženy. Prarodiče jsou spíše těmi, kteří chrání děti před školním přetížením a jsou shovívavější k jejich drobným hříchům a přestupkům, ale jejich hlavní funkcí je příprava dětí na život (sebevědomí, sebedůvěra).

Ve věku mladistvém a v pubertě hledají prarodiče své mládí, ale většina z nich už se moc nepoznává. Dnešní mládež jako by byla jiná, chová se hrozně, obléká se jinak, poslouchá jinou hudbu, mluví tak, že jim není dobře rozumět. Vzpomínají si ale, jak to ve školním věku vypadalo s jejich dětmi a rodiči vnoučat. Je to také jedno z nejmilejších témat rodinného vyprávění, kdy děti poslouchají o dětství svých rodičů. Mají pocit, že se s nimi stavějí aspoň na chvíli na jednu rovinu a skutečnost, že rodiče byli také dětmi, je pro ně svým způsobem milým překvapením. Proto o tom chtějí slyšet znovu a znovu a s novými podrobnostmi. A prarodiče jim rádi jejich přání splní.

Zdeněk Matějček a Zdeněk Dytrych ve své knize „Radosti a strasti prarodičů, aneb když máme vnoučata“ vytvořili malou galerii prarodičů. Jejich chování vůči vnoučatům je určováno mnoha rozmanitými okolnostmi a je možné je roztřídit do několika skupin:

Vládci rodiny

Udržují jednoznačný respekt svých dětí i vnoučat, jsou uznávanými autoritami, nikdo se jim neodvážá odporovat, vše se řídí tím, co chtějí oni. Očekává se, že jejich rozhodnutí budou přijímána bez diskuze, málo se přihlíží k přáním ostatních členů rodiny. Vzbuzují respekt a úctu, ale i určité obavy z jejich hněvu. V některých rodinách se udržují mnohaleté tradice, kde prarodiče žádají jejich jednoznačné dodržování a vykazování úcty, vyskytuje se i u nás, ale velmi zřídka.

Protektoři

Narození vnoučat je pro ně velkou emoční událostí, chtějí pro ně to nejlepší, obviňují rodiče, že s nimi neumí zacházet, chrání je před cizími lidmi, na pískovišti je střeží, aby jim nebylo ubližováno, aby si nikdo nepůjčil jejich hračky. V období školní docházky

a dospívání vysloveně trpí, když zjistí, že se jejich vnouče zamilovalo a chtějí, aby se chovalo podle jejich představ.

Obětavci

Vnoučata jsou pro ně jedním z vrcholných bodů jejich života a jsou pro ně ochotni udělat prakticky vše. Nelitují svých sil, svých úspor ani majetku. Přispívají k tomu, aby se vnoučata cítila co nejlépe, chovají se jako altruisté, kteří bez problémů dovedou odložit uspokojení svých potřeb pro potřeby vnoučat.

„Tento druh obětování je vlastně psychologickým manévrem, jak na sebe upozornit, jak na sebe přitáhnout pozornost, jak získat lásku a zájem ze strany dětí a vnoučat, jak získat opakované uznání. Zde je tedy altruismus, o kterém jsme hovořili, doprovázen určitým druhem egocentrismu. Mnoho prarodičů trpí pocity, často i oprávněnými, že jsou svými dětmi a vnoučaty zanedbáváni, opomíjeni, že jsou na jakési vedlejší koleji. Tuto situaci se právě snaží změnit tak, že se chovají nadměrně obětavě, aby to každý viděl a uznal“ (Matějček, Dytrych, 1997, s. 107).

Je známo, že lidé, kteří v dětství poznali nedostatek úcty, náklonnosti a lásky, sami nejsou schopni lásku předávat. Příčinou je absence lidí, kteří by v dětství ztělesňovali emocionalitu, kteří jsou k dispozici, když je člověk potřebuje. Rodiče, kteří mají na své děti čas, jsou sice nenahraditelní, ale zdaleka nestačí. Stejně staří kamarádi, učitelé, přátelé rodičů, strýcové, tety a zvláště prarodiče rozšiřují sociální prostor dítěte a poskytují mu citové zázemí (Hauserová-Schönerová, 1996).

2.3 Volnočasové aktivity

Základem pro prevenci antisociálního chování je způsob výchovy v rodině, včetně celkového životního stylu rodiny. Nuda a zahálka je významným faktorem vzniku sociálních deviací. Je nutné budovat vzájemnou důvěru, jistotu a pevné zázemí. Pak mohou rodiče ale i prarodiče hovořit s dítětem o všem, o drogách i alkoholu. Za velmi dobré jsou považovány společné aktivity, které provozují všichni členové rodiny. Mezi ně patří výlety, stanování, různé druhy sportů.

U současné mladé generace však převažují nové informační a komunikační technologie jako jsou mobilní telefony, osobní počítače, internet. Tato média proměňují charakter trávení volného času a dochází ke změně komunikace a vnímání (Kraus, Sýkora, 2009).

Dvě až tři generace nazpátek bylo samozřejmé, že děti se bezprostředně účastnily pracovního procesu. Velká většina dětí měla příležitost sledovat své rodiče a prarodiče při práci na poli, v hospodářství, v dílně nebo v obchodě. Vyrůstaly ve světě práce a všechny činnosti dospělých pro ně měly pochopitelný smysl. Já sama si vzpomínám, jak jsem chodila své babičce pomáhat na pole okopávat řepu nebo sbírat jahody. Dodnes na to ráda vzpomínám, protože často byla se staršími babičkami neuvěřitelná legrace, hlavně při společných přejezdech nebo svačinách. Takové vnímání staršího člověka bylo pro mě jako dítě velmi pozitivní.

Dnes se rodiny za prací ráno rozcházejí a scházejí se až po ní, k odpočinku, zábavě, rekreaci. Nebo se každý věnuje svým zájmům. Děti často ani nevědí, čím jsou jejich rodiče, co dělají ve svém povolání a co dělají, když přijdou domů (Matějček, 1989).

Děti, které mají prarodiče, mají štěstí, pokud s nimi tráví volný čas a dokáží vymyslet smysluplnou zábavu. Pro zdravý vývoj osobnosti je důležitá hra. U těch nejmenších je samozřejmou součástí jejich každodenního života. Dítě si opakuje a procvičuje zážitky z denního života. Přimyslí si k tomu motivy z pohádek, co slyšelo a vidělo v televizi, a co říkaly jiné děti. Zapojuje fantazii, která dopomáhá k divadelnímu prostoru i k potřebným rekvizitám. Děti si někdy dokážou vymyslet i dlouhé seriály příhod, ve kterých figurují jako hrdinové. Někteří prarodiče říkají, že se sami zase „stávají dětmi“, využívají se ve hrách, odkrývají nové stránky své osobnosti.

Prarodiče rádi zapojují svá vnoučata do fyzické práce a děti se tomu nebrání. Spíš naopak, do určitého věku jsou neuvěřitelně aktivní. Tělesná práce má tu blahodárnou vlastnost, že zaměstnává celý náš organismus. U dětí je zvláště účinné, když výsledek jejich práce je očividný a bezprostředně kontrolovatelný. Každý pracovní úkol je vnímán jako překážka, kterou je nutné zvládnout, porazit nebo se s ní poprat. Nejlepší výchovný efekt to má, jestliže pracují s rodiči nebo prarodiči a práce je současně spoluprací.

Se sportem je tomu podobně. Sport je vždycky soutěž, ať už se sebou samým nebo s druhými. Jde o boj, soupeře a protivníky, o vítězství či porážku, ale podle pravidel.

Nejúčinnější prevencí agresivity je výchova, která podporuje v dětech spolupráci, věcné řešení problémů a těžkostí. Dobrymi trenéry dětí v pozitivní společenské součinnosti s druhými dětmi a dospělými jsou ti, kdo se sami umí ovládat. Vedení k disciplíně a sebeovládání je úspěšné jen tehdy, dochází-li k němu v jistotě vřelých vzájemných citových vztahů (Matějček, Dytrych, 1997).

3 ROLE PRARODIČE

Role prarodiče je biologicky podmíněna a má trvalý charakter. Člověk tuto roli získává, aniž by mohl ovlivnit její vznik. Prarodičovská role je jednou z těch, které potvrzují vlastní stárnutí. Z toho důvodu může být akceptována i s negativními pocity. Postoj k ní závisí i na tom, zda je přiměřená věku a očekávání budoucího prarodiče. Považována za pravděpodobnou je ve věku okolo padesáti let a má několik typických znaků:

1. **Posouvá generační příslušnost jedince** – má největší význam, když ji člověk získá poprvé.
2. **Nepřináší přímou zodpovědnost a jednoznačně vyjádřenou povinnost k narozenému vnoučeti** – prarodič se může s touto rolí ztotožnit nebo ji odmítnout.
3. **Potvrzuje normalitu rodiny, protože splňuje určitá sociální očekávání** – je součástí generativity.

Tato role potvrzuje pozici prarodiče uvnitř rodiny, očekávané dítě je i jeho součástí, protože zdědí některé z jeho dispozic. Mění se vztah s vlastním dítětem, které se stalo rodičem. Všichni získávají novou roli a s ní spojenou zkušenost. Stárnoucí žena, která vychovala svoje vlastní děti, přijímá prarodičovskou roli většinou pozitivně, protože nositelem plodnosti je její dítě a narozené vnouče je důkazem této kompetence.

Narození zdravého vnoučete uspokojuje mnohé psychické potřeby prarodiče:

1. **Potřeba stimulace** – vnouče přináší mnoho nových podnětů, se kterými je spojena prarodičovská aktivita. S vnoučaty je možný návrat k atraktivním činnostem dětského věku.
2. **Potřeba orientace** – prarodič se musí přizpůsobit nové situaci, změně mnoha rolí a vztahů, učí se rozumět vnoučeti.
3. **Potřeba citového vztahu** – vnouče přijímá lásku dědečka i babičky a oplácí ji. Pro prarodiče je takový vztah velice důležitý, významný je i tělesný kontakt a mazlení s dětmi.
4. **Potřeba seberealizace** – přestože se narodilo vnouče v další generaci, prarodič se s ním chlubí a je to i jeho potomek.

5. **Potřeba otevřené budoucnosti** – vnuče je chápáno jako pokračování vlastního života (Vágnerová, 1999).

3.1 Období starší dospělosti

Období od 45 – 65 let je označováno za období s určitými specifickými charakteristikami. Je obtížnější a problematičtější než mladší věk a bývá označováno jako období nejzákladnějších krizí. Do začátku této životní fáze patří **krize středního věku**. Jedná se o určitý zlom v životě, kdy člověk hodnotí svůj život a ohlíží se zpět. Začínají se projevovat první příznaky stárnutí a člověk si připouští konec života. Nejlepší celková charakteristika této životní etapy je období **bilancování**. Hodnotí se správná řešení i omyly ve výběru povolání, životního partnera, ve výchově dětí. Hlavní úkoly jsou z větší části splněny, ale zbývá málo času ke splnění snů z mládí. Pokusy napravit učiněné omyly a dohonit, co jsme zmeškali, jsou časté, ale ne vždy realistické. Vědomí ubíhajícího času naléhá stále více a člověk si více uvědomuje vlastní smrtelnost (Langmaier, Krejčířová, 2006).

Někteří se snaží dohnat, co zmeškali a to se může projevit změnou chování, výměnou partnerů, různými úpravami zevnějšku, hubnutím nebo intenzivním sportováním.

U některých lidí je toto období považováno za období klidu, kdy pocítují dostatek volného času, mají méně starostí a projevy tělesného a duševního stárnutí je ještě příliš neobtěžují.

Uvědomují si, že hlavním smyslem výchovy je vytvořit z dítěte samostatného nezávislého člověka, který je schopen zařizovat si svůj vlastní život. K tomu je zapotřebí poměrně dlouhé doby, kdy mezi rodiči a dětmi vzniká velmi silná oboustranná vazba. V naší kultuře opouštějí děti své rodiče daleko později, než je to v jiných státech a jsou na nich déle závislí. Roli zde hrají některé ekonomické faktory, jako např. že dospívající člověk si bez problémů nedokáže najít svůj vlastní byt. Když odcházejí děti z domova, bývají zvláště matky silně zraněny. Často vidí v rozhodnutí dítěte zradu a nevděk a okolnost, že dospělé dítě chce žít prostě samo, si nedokáže připustit. A zde je velký problém rodičů, jak se odpoutat od svých dětí a nechat je žít. Je třeba si uvědomit, že mnoho rodičů nerespektuje své děti jako dospělé a že se k nim chovají jako k malým dětem. Sledují velmi pečlivě prosperitu svých dětí, takřka vždy zasahují do výběru partnera, výběru zaměstnání a uplatnění v něm, ale středem pozornosti bývá i trávení volného času (Matějček, Dytrych, 1997).

Pocit **prázdného hnízda** je pro některé matky trpký, často ho chápou tak, že už je nikdo nepotřebuje. Mohou se objevit pocity určité prázdnoty, částečné ztráty smyslu života. Rodiče jsou postaveni do nové situace života ve dvou. Často se v této souvislosti mohou projevit některé dosud neřešené nebo skryté partnerské problémy. Anebo nastává období sbližování, objevování toho, jaký ten celoživotní partner vlastně je, co ho těší a co mu dělá radost, co by se dalo společně podnikat.

Podle E. H. Eriksona v knize „Dětství a společnost“ se v tomto období staví generativita proti stagnaci. Generativita je především problémem při zakládání a vedení příští generace i když existují jedinci, kteří se nezaměřují pouze na své vlastní potomky. Pouhý fakt, že člověk má nebo chce mít děti, neznamená dosažení generativity. Je to i potřeba něco vytvářet, být nějak produktivní, něco předávat, generativita zahrnuje i obecně produktivitu a tvořivost. Ctností je něčím konstruktivně a reálně přispět, být prospěšný a pečovat o někoho. Toto stadium je důležité již proto, jak dlouhý časový úsek zabírá. Kdo se necítí přínosný ve smyslu generativity, často se začíná zabývat sám sebou nebo se uzavírat a neúspěch se projevuje stagnací.

Na konci tohoto období odchází většina žen a mužů do důchodu. To je výrazná a náhlá změna sociálního zařazení, která s sebou přináší změnu z nezávislého postavení zpět do relativně závislého. Změní se náhle náplň denního rozvrhu, ale i okruh sociálních kontaktů, někdy i úroveň životního standardu (Langmaier, Krejčířová, 2006).

3.2 Postoj k nové sociální roli

Jak jsem napsala již v úvodu bakalářské práce, každý člověk zaujímá postoj ke své nové sociální roli jinak a každý se s ní jinak vyrovnává. Změna životních fází a rolí mění život celé rodiny. Pro rodiče nastává nelehká situace. Nejdříve si dítě najde partnera a rodiče ho musí přijmout takového, jaký je. Zejména otcové často vnímají partnera dcery jako konkurenci ve vztahu. Po čase odchází děti z domu a zakládají si vlastní rodinu a svůj nový domov.

Rodiče a děti vzdalují generační rozdíly ve způsobu života i v názorech na výchovu dětí. Někteří odborníci doporučují, aby mladí manželé bydleli co nejdále od rodičů, zvláště matky manžela, a to alespoň po nějakou dobu. Jiní doporučují bydlet v těsném sousedství. Optimální řešení se bude lišit podle toho, jak jsou generace daleko od sebe, zda mladí

manželé mají děti, podle společenské vrstvy, osobních vlastností všech zúčastněných a podle toho, jaké byly jejich dosavadní rodinné vztahy.

Není správné ani realistické žádat od rodičů, aby se odloučili od svých provdaných (oženěných) dětí natolik, aby se s nimi stýkali jen svátečně. Je přirozené, že se snaží být pro mladou generaci atraktivní společností. Zdravý je systém vzájemných výhod a služeb, které si mladí a staří poskytují (Říčan, 1990).

Záleží na mnoha okolnostech, které prarodiče v nové sociální roli ovlivňují. Pokud mají zaměstnání, které je uspokojuje a přináší jim radost a respekt druhých, je to jiné, než když člověk bere práci jako rutinu, na kterou je navyklý a moc ho neuspokojuje. Právě v pozdním dospělém věku je také častá nezaměstnanost. Ta znamená ztrátu finančního zabezpečení, ale i narušení sebehodnocení člověka. Dlouhodobá nezaměstnanost vede rychle ke změně celého životního rytmu a může vést až k rezignaci.

Pro osobní štěstí je ovšem vedle spokojenosti v práci rozhodující i spokojenost v manželství, a to tím více, když děti odcházejí z domova. Konflikty mohou nastat tam, kde se manželé nedokážou přizpůsobit měnícím se potřebám svého partnera.

Většina prarodičů přejímá péči o vnoučata jen příležitostně. Pro mnoho rodičů je i taková částečná pomoc neocenitelná a umožňuje jim, aby se věnovaly svému zaměstnání nebo jiným aktivitám, aniž by jejich děti strádaly (Langmaier, Krejčířová, 2006).

Jaké by asi měly být kladné vlivy prarodičů, které tvoří hlavní náplň jejich nové role a jsou jinak těžko zastupitelné?

- styk dětí s prarodiči je významným činitelem jejich pokračující socializace
- v prarodičích dítě poznává model starších lidí a v kontaktu s nimi se učí poznávat a respektovat jejich zvláštní potřeby, učí se empatii
- prarodiče mohou vhodně doplňovat intelektuální a citové podněty pro zdravý vývoj dítěte a poskytovat více příležitostí k pomazlení
- procházka s dědečkem a babičkou naplněná otázkami, které jsou trpělivě zodpovídány je toužebně vyhlíženým dobrodružstvím
- prarodiče jsou trpělivější než rodiče při přípravě dětí na školu, pokud jsou svým bydlištěm dosažitelní

- dovedou dodat nezbytné pochválení a povzbuzení a pomáhají dítěti zvládat občasné nezdary

Fáze středního věku nepřináší jen radosti z příležitostné péče o nejmladší generaci, ale udržovány jsou i vztahy s vlastními rodiči, rychle stárnoucími a často již i závažně nemocnými. Proto se také této generaci říká **sendvičová**. Člověk se cítí jako střed sendviče, obklopen dvěma houskami – dětmi a rodiči. Senioři jsou více závislí na svých dětech, protože je ve vysokém věku trápí více nemocí. Jejich duchodové období je mnohem delší a vyžaduje větší podporu svých dětí, ať finanční nebo psychickou. Prodlužuje se také péče o děti, protože navštěvují vysoké školy a dlouho trvá, než se osamostatní.

Nová sociální role může člověku přinést uspokojení mnoha psychických potřeb ze strany vnoučete, které je plně akceptuje, vyjadřuje mu citovou náklonnost, má radost z jeho přítomnosti a obdivuje jej, co všechno umí. Takový vztah k němu nikdo jiný nemá a mít nebude. Partner i vlastní dospělé děti jsou kritičtější a nejsou tak citově bezprostřední. Prarodič se ochotně účastní různých společných aktivit a může vnoučatům předávat své zkušenosti. Proto si potřebuje udržet kontakt s rodinou svých dětí, protože je to společenství, kam patří a které představuje součást jeho identity. Vnouče se stává smyslem jeho dalšího života.

Na druhé straně se musí vyrovnat s postojem ke svým starým rodičům, uvědomuje si úbytek jejich kompetencí a z toho vyplývající nutnost jim pomáhat. Neschopnost přijmout tuto skutečnost posilují i konflikty z dřívější doby a neochota přijmout změnu spojenou se zodpovědností. K idealizaci starého člověka dochází dost pravidelně až po jeho smrti (Vágnerová, 1999).

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 VLIV PRARODIČŮ NA PSYCHOSOCIÁLNÍ VÝVOJ DÍTĚTE

Každé dítě potřebuje pro svůj zdravý vývoj hodně lásky. Kromě té rodičovské hraje významnou úlohu i láska prarodičů. Ti většinou roli babičky a dědečka rádi přijímají a vedle rodičů se vědomě nebo nevědomě podílejí na výchově dítěte. Mohou vnímat, naslouchat a vidět, jaká jejich vnoučata doopravdy jsou. Vytvářejí prostředí, které dětem poskytuje volný prostor k vlastnímu projevu. Ztělesňují emocionalitu, poskytují dítěti citové zázemí a mají význam pro jejich sociální rozvoj. Pro dítě je důležité, že se setkává s představiteli starší generace a získává tak úctu a respekt ke starším lidem. Je pro ně zajímavé, že prarodiče byli také jednou malí. To, že toho v životě hodně zvládli, je pro dítě povzbuzením do budoucnosti. Opravdové citové vztahy mezi rodiči, dětmi a prarodiči a jejich vzájemné porozumění vyvolávají přirozenou potřebu vzájemného styku a také potřebu pečovat, pomáhat a starat se o sebe navzájem.

4.1 Metodologická východiska

V praktické části jsem si chtěla ověřit skutečnosti, které vyplývají z teoretické části bakalářské práce. Přináším výsledky kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum předpokládá sledování určitého jevu. Výsledky nelze kvantifikovat, avšak badatel je může plasticky popsat (Radvan, Vavřík, 2009). Pracuje pouze s omezeným počtem jedinců, čímž vznikají potíže se zobecňováním výsledků. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se kvalitativní věnuje konkrétnímu problému do hloubky, poskytuje podrobné informace o problému a z jakého důvodu se objevil (Hendl, 2005).

Zvolila jsem si metodu strukturovaného rozhovoru. Jde o získávání dat a ovlivňování druhých osob slovním kontaktem. Rozhovor je nejdůležitější, nejstarší a nejpoužívanější metodou pro získávání informací, která umožňuje hlubší zkoumání motivů odpovědí na otázky. Nevýhodou, kterou tato forma výzkumu přináší, je časová náročnost zpracování získaných dat (Kohoutek, 2006). Tato metoda se mi zdála nejvhodnější, protože dochází nejen k verbálnímu kontaktu, ale tazatel si všímá i chování a emočního naladění dotazovaného.

Za důležitý faktor, který ovlivňoval zdařilost rozhovoru, jsem považovala podmínky pro uskutečnění rozhovoru. Tím bylo většinou domácí prostředí nebo chalupa, kde nás nikdo nevyrušoval. Nejprve jsem seznámila dotazované s cílem, smyslem a obsahem

rozhovoru a snažila se vzbudit jejich zájem o spolupráci. Pokusila jsem se vytvořit pohodovou atmosféru a rozhovor zbytečně neprodlužovat.

Otázky jsem položila prarodičům a rodičům dětí v batolecím, předškolním a mladším školním věku. Oslovila jsem babičky a jejich dcery ze čtyř rodin. Rozdělila jsem je do tří oblastí. Otázka 1-5 je zaměřena na kontakt mezi prarodiči a vnoučaty. V otázkách 6-14 se zeptám na roli prarodiče ve výchově a otázky 15-20 jsou zaměřeny na postavení prarodiče.

Cílem výzkumu je zjistit, jakým způsobem prarodiče ovlivňují svá vnoučata v jejich psychosociálním vývoji, kolik s nimi tráví volného času a jak se vyrovnávají se svou novou sociální rolí.

Formulace výzkumných otázek:

Výzkumná otázka č. 1.: Jsou prarodiče v životě vnoučat potřební?

Výzkumná otázka č. 2.: Mají prarodiče s rodiči rozdílné názory na výchovu vnoučat?

Výzkumná otázka č. 3.: Využívají prarodiče ve výchově vnoučat povzbuzení a pochvalu?

4.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výběr účastníků výzkumu jsem nejprve zvolila z okruhu svých příbuzných, kteří mi dále doporučili své známé, a náhodně jsem oslovila také své přátele, kteří splnili podmínky výzkumu. Kriteřiem byla věková hranice prarodičů, kteří jsou v období pozdní dospělosti, tedy ve věku 45-65 let. Základní podmínkou, která musela být dodržena, bylo minimálně jedno vnouče ve věku od narození do období dospívání, na která jsem se zaměřila v teoretické části bakalářské práce. Věková hranice rodičů nebyla stanovena. Rozhovory byly anonymní a byly zaznamenány na záznamník mobilního telefonu.

Otázky 1-5 byly zaměřeny na věk, počet vnoučat a jejich věk, bydliště, kontakt s vnoučaty a příležitosti setkávání a dalo se předpokládat, že budou shodné. Proto jsem je zařadila do popisu účastníků.

Prarodič **P1** má 48 let, má dvě vnoučata, která jsou v batolecím období ve věku 2,5 roku.

Rodiči **R1** je 30 let. Bydlí v jiném městě, asi 60 km daleko. Navštěvují se docela často, každý víkend na chalupě a doma u vnoučátek a tráví spolu asi 16 hodin týdně. Setkávají se při různých příležitostech, oslavách, hlídají je. Jsou v kontaktu i přes skype asi 2x týdně.

Prarodič **P2** má 49 let, má jedno vnouče v batolecím období ve věku 2 let.

Rodič **R2** bude mít 28 let. Bydlí v jiném městě, asi 40 km od sebe. Tráví spolu asi 12 hodin týdně a jednou za 14 dní spolu tráví celý víkend na chalupě. Další příležitostí jsou oslavy, svátky a občasné hlídání vnoučete přes den i v noci.

Prarodič **P3** má 50 let, má jednoho vnuka v předškolním věku 4 roky.

Rodiči **R3** je 29 let. Bydlí v jednom městě asi 5 km od sebe. Schází se asi 2x týdně na 2 hodiny jen tak na návštěvu, že se chtějí vidět, nebo když jdou ze školky nebo od doktorky. Někdy babička hlídá celé odpoledne, když jde dcera na pracovní pohovory nebo na kafe s kamarádkou. Občas si prarodiče vezmou vnuka na celý víkend na chalupu.

Prarodič **P4** má 55 let, má dva vnuky, kteří jsou v mladším školním věku 7 a 12 let.

Rodiči **R4** je 32 let. Bydlí v jedné střediskové obci a schází se každý den při všech příležitostech, návštěvy, rodinné akce a hlavně hlídání a vyzvedávání ze školy. Babička s nimi píše úkoly, někdy hlídá i přes noc, protože matka chodí na směny a otec brzy ráno odchází do zaměstnání.

Nikdo z účastníků nebydlí ve společné domácnosti.

4.3 Analýza rozhovorů

V okruhu otázek 6-14 jsem se zaměřila na roli prarodičů ve výchově.

Otázka č. 6: **Domníváte se, že jsou prarodiče pro vnoučata potřební a z jakého důvodu?**

Prarodič **P1**, říká, že „*vnuci je vnímají velmi pozitivně, že je potřebují, protože je pořád vyžadují. Pokud jsou v kontaktu přes skype, už volají „bábo“, „deda“ a když se loučí, tak plačou*“.

Rodič **R1** také myslí, že „*určitě, oni si s nima víc vyhrajou a dělají s nima kraviny, které my neděláme*“.

Prarodič **P2** říká: „*Myslím si, že určitě, už jen proto, že jsou. Že se na ně vnouče těší a můžou si spolu zablblnout a tak. A když je větší, tak jezdí třeba na prázdniny a vidí i jiný příklad než doma*“.

Rodič **R2** také souhlasí, protože „*uklidňují rodiče a ukazují cestu jak vychovávat, spoustu věcí ji naučili, co by nás rodiče nenapadlo*“.

Prarodič **P3** říká, že hodně. *„Rodiče na ně nemají tolik času. Asi jsem se těm děčkám taky tolik nevěnovala v mládí, brala jsem to jako povinnost, dnes mě to baví nějak víc, teď si to užívám, že se mu můžu věnovat naplno. Já to vidím u dcery, že na něho nemá čas, že se mu doma nevěnuje, kdykoli tam přijdem, sedí u počítače nebo kouká do mobilu. Proto on si to tady tak užívá a všechno furt chce dělat s nama, takže si myslím, že prarodiče jsou moc potřební“.*

Rodič **R3** stručně odpovídá: *„Ano, určitě jo“.*

Prarodič **P4** si myslí, že rozhodně ano. *„Dcera chodí do práce na směny, zeť jezdí domů večer, tak určitě potřebují pomoc. Jsem doma, takže mi to nevadí“*

Rodič **R4** říká, že to prarodiče berou jinak než rodiče a mají víc času.

Otázka č. 7: **Povolíte dítěti všechno, co si vymáhá?**

Prarodič **P1** a rodič **R1** říkají, že ne, oba dva jsou zásadoví, trvají na svém a dají i na zadek, když se něco nedělá.

Prarodič **P2** říká, že je ještě malinká a moc nechápe zákazy, tak většinou povolí, ale nesmí to překročit určité meze.

Rodič **R2** odpovídá: *„Úplně všechno ne, dědeček možná, babička úplně ne, protože má nervy jenom jedny. Když přijedeme po delší době, tak má povoleno všechno, po dvou dnech už má stanovené hranice“.*

Prarodič **P3** říká: *„Ne, to rozhodně ne, a když ječí jak hysterka, tak ještě víc ne“.*

Rodič **R3** odpovídá stejně, že ne.

Prarodič **P4** nedovolí všechno, ale není důsledný a naopak rodič **R4** říká: *„No skoro všechno, u staršího když se řekne ne, ten to pochopí, ale mladší má jinou povahu, ten to jen tak nepochopí“.*

Otázka č. 8: **Trváte na dokončení zadaného úkolu? (např. úklid hraček)**

Prarodič **P1** říká, že moc ne, že to nevydrží.

Rodič **R1** odpovídá: *„Snažijou se, naši jo, ale tchýně ne. Ta uklidí všechno po nich. Naši se snaží, aby některé úkoly dokončili“.*

Prarodič **P2** to ještě moc neřeší, zatím malá hračky neuklízí, ale pracují na tom a učí se.

Rodič **R2** si zatím nevšiml.

Prarodič **P3**: „Vždycky ne. Když už to trvá moc dlouho, tak mu jdu pomoci, ale že bych to udělala celý za něho, to ne“.

Rodič **R3** říká, že když to trvá moc dlouho, tak jde a udělá to sama.

Prarodič **P4**: „Neumím trvat na dokončení úkolu, nejsem důsledná, ale manžel, ten jo. Ale já jim spíš jdu pomoci, protože se k tomu nemají, nebo se vymlouvají.“

Rodič **R4** tvrdí, že určitě.

Otázka č. 9: **Jak reagujete, když se dítě vzteká?**

Prarodič **P1** a rodič **R1** se shodli, že se snaží jejich pozornost přesunout na něco jiného, aby na to nemysleli, a nenechají je vyvztekat si nějakou věc. Tchýně je nechá a víc je rozmazluje.

Prarodič **P2** říká: „Většinou si toho nevšímám, protože když s ní dál tu situaci řeším, tak je vztekání ještě horší. Ale když přestane, dál se jí v klidu věnuju, jakoby se nic nestalo“.

Rodič **R2** taky shodně říká, že si nevšímají, ale někdy vyhoví.

Prarodič **P3** se rozhodně neotočí a nejde pryč. Není vztekání jako vztekání, slovně mu domlouvá, ale jak kdy, záleží na situaci.

Rodič **R3** taky jak kdy, někdy dostane na zadek.

Prarodič **P4** říká: „Ten mladší se vzteká, odejde do jiného pokoje a nebaví se. Vydrží mu to docela dlouho a pak přijde sám. Včera si vzal jablko a utřel si ho do trička, ale já jsem mu řekla, že se musí umýt. Křičel, že to tak dělá pořád a chtěl, aby bylo po jeho. Když jsem mu to jablko vzala, tak se naštvál a odešel. Pak jsem mu šla vysvětlit, proč to jablko musím umýt a nemůže je jen tak utírat do trička. S tím starším jsme se tak nějak dohodli na všem. Má jinou povahu, jsou nesrovnatelní“.

Rodič **R4** si myslí, že babička jim umožní všechno, ale že už jsou velcí a vztekání už mají za sebou.

Otázka č. 10: **Myslíte si, že dítě rozmazlujete?**

Prarodič **P1**: „Já myslím, že ne. Ono se nám to hned vymstí, člověk musí být přísnější. Jak se usmívám, okamžitě vycítí, že to myslím ze srandy“.

Rodič **R1** tvrdí, že ne, že jsou důslední.

Prarodič **P2** tvrdí, že určitě ano. Hodně se jí věnují, když jsou s ní a rádi se pomazlí i ona s nimi.

Také rodič **R2** říká, že určitě, že to podle ní dělají všichni prarodiče.

Prarodič **P3**: „*Vnuka jo, dovolím mu dost. Nemám ráda babičky megerý*“.

Rodič **R3** si myslí, že ho prarodiče nerozmazlují.

Prarodič **P4**: „*Asi rozmazluju hodně. Staršímu jsem všechno dovolila, hodně jsem si s ním hrála, protože byl na mně strašně závislej. Od malička tady byl, spával u nás a strašně se mu tady líbilo. Ted' už je větší a už sem tak nemusí, ale hlavně mu vadí, když tady musí být s mladším bráchou. Rád jde k nám, když mladší vnuk zůstane doma. On si tady odpočne a má větší klid. Mně vadí, že ten starší a rozumnější musí spíš ustoupit. Ale tatínek je bere stejně, je přísný i na mladšího*“.

Rodič **R4** říká, že určitě.

Otázka č. 11: **Jak často dítě povzbuzujete a chválíte a za co?**

Prarodič **P1**: „*Často. Když se hezky vykakají na nočníček, když dokážou něco zopakovat, když se naučili jezdit na odrážedle, když udělají babičce malá, když poslechnou a jdou do postele...*“

Rodič **R1** říká, že je chválí pořád. Když se jim něco povede, když se vyčurají, sundají boty apod.

Prarodič **P2**: „*Chválíme ji často, když čteme knížku a jmenuje, co vidí na obrázku. Hodně chválíme, když se jí povede vykakat na nočník nebo když cokoli namaluje nebo jako pomáhá*“.

Rodič **R2**: „*Často, když se třeba vykaká do nočníku, když něco pěkně vysloví nebo se jí něco podaří, když si něco nasadí*“.

Prarodič **P3**: „*Chválíme za všechno a furt, že je šikovnej. Ale děckám jsem to nedělala, ale má se to. Ted', když už mluví, tak mi říká, jak su šikovná, když mu třeba opravím hračku a to mě těší víc, než když chválím já jeho*“.

Rodič **R3**: „*Na to naše mamka moc není, tchýně jo, ale mamka na to nebyla nikdy*“.

Prarodič **P4**: „*To je potřeba. Hlavně chválím toho mladšího, když dělá ty úkoly. Je šikovnej a potřebuje to, protože paní učitelka na něho nemá trpělivost a nemá ho moc ráda. Dává mu spíš horší známky, tak já ho musím chválit. Ze začátku tam nechtěl ani chodit, protože paní učitelka po nich furt hulákala a on si na to nemohl zvyknout. Sám říkal, že paní učitelka furt křičí a on na to není zvyklej. Ale on i složitý slova přečte dobře*“.

Rodič **R4** říká, že často, když se jim něco zadaří nebo spíš vždycky, když je potřeba.

Otázka č. 12: **Podporujete jeho iniciativu, aktivitu, pomáhá vám při práci?**

Prarodič **P1**: „*To oni rádi pomáhají, mají motyčky a rozkopávají hlínu, doma mají smetáček a lopatku a zametají. Chcou pomáhat, protože jsou malí*“.

Rodič **R1** odpovídá stejně jako babička.

Prarodič **P2**: „*Kdykoli řekneme, že potřebujeme s dědem pomoci, tak hned se hrne, přidržuje a heká. Nebo na chalupě při krmení koček a slepic. Asi bude ráda pomáhat*“.

Rodič **R2** říká, že hodně pomáhá všem a dělá u toho různé zvuky.

Prarodič **P3**: „*Nejraději dělá něco s nama, dělá všechno. Dám mu tupej nůž, aby mohl krájet nebo nůžky a rozstříhá celej ubrus. Evidentně ho ale nebaví malovat, vůbec nechce psat. Jen když mu maluju sama a on mi do toho čmrká*“.

Rodič **R3** říká, že u toho většinou není, ale myslí si, že ano. Něco s ní dělá třeba v kuchyni.

Prarodič **P4**: „*Pomáhají oba, hlavně na zahradě, doma moc ne, tak možná nádobí utírají. K vaření to jo, to se hrnou oba. Palačinky dělal ten starší už ve třech letech, ale neumí třeba zacházet s nožem, protože jsem ho držela od nožů dál. Dnes má strach si vykrojit jablko. Ale rádi pomáhají při vaření a pečení*“.

Rodič **R4** se s babičkou shoduje, že rádi pomáhají.

Otázka č. 13: **Jak ovlivňujete jeho sebevědomí, kritizujete je často?**

Prarodič **P1** říká, že zatím nejde o žádnou kritiku, že jim říkají, co nemají dělat.

Rodič **R1** si myslí, že to je součástí výchovy a že rodiče jsou vyrovnaní.

Prarodič **P2**: „*Zatím ji nekritizujeme, ale říkáme jí, že se něco nedělá. Když to opakuje, tak trváme na tom, že se to nedělá*“.

Rodič **R2**: „*Když něco dělá špatně, tak ji opraví*“.

Prarodič **P3**: „Když něco dělá blbě, tak mu taky musím říct, ať to nedělá nebo se to nesmí dělat nebo říkat“.

Rodič **R3**: „Ne, to kritizuje jenom mě“.

Prarodič **P4**: „Spíš děda je kritizuje, já je chválím, aby měli snahu i příště“.

Rodič **R4**: „Když něco provedou, tak jo. A toho staršího za jídlo, že je silnější“.

Otázka č. 14: Snažíte se jít vnoučeti příkladem, vzorem a jak?

Prarodič **P1**: „To jo, tak celkově. Když udělá „baci,baci“, tak já mu ukážu pohlazení. Ale možná spíš později“.

Rodič **R1**: „Oni to sami vidijou. Když se jí, tak se jí a neběhá, když se něco dělá, tak se to dodělá. Snaží se jít vzorem“.

Prarodič **P2**: „Časem bych byla ráda, aby si vzala vzor hlavně z těch kladných věcí, ale uvidíme, zatím ne“.

Rodič **R2**: „Já myslím, že jo. Dost sleduje chování u rodičů a prarodičů, a když něco dělají stejně, možná drobnosti, ale tím víc jí to připadá normální“.

Prarodič **P3**: „Děda nevím, ale já teda ve všem. Hlavně u mluvení, teď se hodně rozvíjí v řeči. Já sama jsem se učila některá slova a písmena až ve škole“.

Rodič **R4** říká, že ji nic nenapadá, ale ve čtyřech letech je asi brzy.

Prarodič **P4**: „Myslím, že ve mně žádnéj vzor nemají, ale že si s nima víc hraju a věnuju se jim. A děda taky ne, občas používá sprostá slova a to já nemám ráda. Až jsou pryč, tak mu nadám, protože to taky používají. To mně fakt vadí“.

Rodič **R4**: „U našich těžko říct, spíš v mém mladším bráchovi, to je jejich velký vzor“.

V okruhu otázek 15 – 20 jsem zjišťovala, jaké je postavení prarodiče v rodině.

Otázka č. 15: Jak jste se vyrovnali s rolí prarodiče?

Prarodič **P1**: „Ze začátku jsem byla vyvalená, že už tady zase budou děti, protože mladší dceři bylo 10 let. Takže počáteční těšení nebylo, ale pak jsem se moc těšila“.

Rodič **R1** říká, že se s ní vyrovnali rodiče dobře právě proto, že měli ještě její mladší sestru a tím pádem to zvládali asi líp.

Prarodič **P2**: „Srovnala jsem se s tím dobře, protože nejdřív byla v plánu jejich svatba, takže když jsme se dozvěděli, že bude i miminko, tak jsme měli radost“.

Rodič **R2** říká, že dobře, že se těšili a že to přišlo tak akorát.

Prarodič **P3**: „Já jsem se na to úplně těšila a změnilo mě to a náš vztah s manželem k lepšímu. My už jsme měli před rozvodem. Pro nás to byla pro celou rodinu největší životní událost a vnuk nám zachránil vztah“.

Rodič **R3** říká, že babička to nesla těžce a nebyla z toho nadšená, že je těhotná. Až se syn narodil, tak se s tím vyrovnala dobře.

Prarodič **P4**: „Docela dobře. Když jsme se to dozvěděli, tak jsem to vzala jako hotovou věc, spíš děda to nemohl přijmout. Chlapům vadí, že se mají stát prarodiči. Pokud na to máš věk, tak jo, ale my jsme byli mladší. Ale já jsem to přijala úplně normálně“.

Rodič **R4** říká, že babička byla ráda a v pohodě.

Otázka č. 16: Co vám přináší role prarodiče, jak ji vnímáte?

Prarodič **P1**: „Radost, energii, nabíjí mě. Já se vyloženě těším a s takovou radostí si je užívám. Je to i práce, ale já jezdím ráda i k nim, protože tam na ně mám víc času, jsem tam jen pro ně“

Rodič **R1**: „Asi potěšení, oni si s nima užijou. Když přijedeme, tak se snaží nepracovat a být s nima, hlavně u nás doma“.

Prarodič **P2**: „Hlavně potěšení a radost. Hned zapomínám na své každodenní starosti a rozptyluje mě, když si s ní hraju. Ted' začíná mluvit, tak je velká legrace se slovíčky“.

Rodič **R2** shodně říká, že rozptýlení a radost.

Prarodič **P3**: „Potěšení, potěšení, samozřejmě občas nějaká povinnost, starost, ale hlavně potěšení“.

Rodič **R3**: „Ted' pro toho vnuka žije, je to středobod toho jejího života“.

Prarodič **P4**: „Já ji vnímám tak, že je to vyloženě moje práce. Že mám jakoby co dělat, protože jsem v částečném invalidním důchodě, takový můj smysl života. Kdybych chodila do práce, tak to možná vnímám úplně jinak. Ale jsem ráda, že jsem využita tady tím způsobem, že je pohlídám, případně napíšu úkoly a tak“.

Rodič **R4** říká, že určitě ji přináší povzbuzení, když je dlouho bez práce a v částečném důchodě, že je potřebná.

Otázka č. 17: **Respektují vás členové rodiny?**

Prarodič **P1**: „*Jo, já myslím, že jo, ten vztah je pěkný*“.

Rodič **R1** říká, že ano, že se jí ještě nestalo, že by rodiče za něco kárala.

Prarodič **P2** myslí, že se respektují, nikdo nikomu nic nepřikazuje a berou se v pohodě.

Rodič **R2** poslouchá, co jim rodiče radí, ale někdy se nedaří vše aplikovat podle nich, takže jak kdy.

Prarodič **P3**: „*Nemají názor, aby nás před ním shazovala, spíš řekne, poděkuj babičce za hlídání*“

Rodič **R3**: „*Když se mi nelíbí, že něco dělá, tak jí to řeknu, ať to nedělá, ale ona mě neposlechne a dělá si to dál*“.

Prarodič **P4**: „*Docela bych řekla, že jo. Že bych s nima měla vyloženě problémy, to ne. Já se s nima domluvím na všem, jak s malýma, tak s velkýma. Řekla bych, že je to v normě, ten respekt*“.

Rodič **R4** říká stručně, že ano.

Otázka č. 18: **Máte se svými dětmi rozdílné názory na výchovu a v čem?**

Prarodič **P1**: „*Zatím ne, protože dcera si převzala dost z toho, jak jsem vychovávala mladší dceru. A vidím, že to hodně aplikuje. Ze začátku muselo být všechno podle ní, tak jsem ji nechala, ale dnes to dělá, jako já*“.

Rodič **R1** říká, že s rodiči nemají rozdílné názory a tchýni také stačí říct, že se jí něco nelíbí a ona to hned přestane dělat.

Prarodič **P2**: „*Moc jim do výchovy nemluvíme, pokud chce poradit, tak to řešíme společně, jak na to. Ale dceři vyhovovala naše výchova, takže používá podobné postupy. Hlavně, aby byli oba rodiče zajedno, děti toho rádi využívají, když jeden povolí a druhý zakáže*“.

Rodič **R2** nemyslí, že by měli rozdílné názory na výchovu.

Prarodič **P3**: „*Ve stravování, že ona nevaří skoro vůbec, odbývá ho těstovinami s kečupem a že není od mala zvyklej jíst teplý jídla, jen polívky. On špatně jí od malinka. Když vím,*

že má přijít, vždycky mu dělám omáčky a co má rád a furt je teplý jídlo, když přijde. Neodbývám ho jenom rohlíkem“.

Rodič **R3**: „Všechny, skoro všechny. Hlavně v jídle. Naše mamka razí názor, když nechce jíst, ať má v žaludku aspoň něco a to moje výchova zrovna není. A hlavně to není nějaké pravidelné jídlo, furt ho nechává něco zobkat, banán, za ¼ hodiny jogurt, pak těstoviny. Já ho nechávám vyhladovět, protože on pak nejí nic. A když je u mamky, tak permanentně něco zobe, ale nic pořádně... U tchýně s tím problémem nemám, u ní to pozobkávání není. Jeden den u našich znamená, že mi pak dva dny nejí. Naše mamka, když nechce jedno, tak mu vymyslí něco jiného. Tohle je největší náš problém, s jídlem je mezi nama neustálý konflikt...“.

Prarodič **P4**: „Občas jo, ale vyloženě velké rozdílné názory to ne. Oni jsou rádi, že já hlídám, že by jim něco vadilo, to ne. A když tak mi to řeknou“.

Rodič **R4** říká, že mamka se chová volněji při výchově, nic tak neřeší, ale má určité hranice, které nepřekročí.

Otázka č. 19: Čím vás vnouče obohacuje, co očekáváte od vztahu s vnoučaty?

Prarodič **P1**: „Oni odreaagují člověka od běžných starostí, to jsem viděla i na tátovi, když byl nemocnej. On se dokázal smát, i když mu bylo špatně“.

Rodič **R1**: „Radost, štěstí, omlazuje je to, mají se na co těšit, důvod proč žít“.

Prarodič **P2**: „Vnouče mě obohacuje moc, protože jsem bez práce, tak s ní se hezky rozptýlím a pobavím. A očekávám od toho vztahu hlavně do budoucna, že s nima budeme častěji trávit volný čas i dovolené a ještě omládnou v jejich přítomnosti“.

Rodič **R2** říká, že jim přináší radost a vzpomínky, když měli svoje děti malé“.

Prarodič **P3**: „Cítím se mladší a ještě potřebná, že je jedinej, kdo mě ještě potřebuje, že už mě nikdo jinej nepotřebuje. Děcka mě nepotřebujou, jen občas nějaká porada, ale každej už si udělá všechno sám. Mám pocit, že jsem k něčemu dobrá“.

Rodič **R3** říká, že jim dělá radost, ale že je syn hodně živý a na dědy je to někdy moc.

Prarodič **P4**: „Že mně vyloženě vyplňují ten volný čas, co mám. I když mám pocit, že i když jsem doma, tak pořád nestíhám. Ale život mi vyplňují, je to veselejší“.

Rodič **R4** se shoduje s babičkou.

Otázka č. 20: **Domníváte se, že jsou dnešní prarodiče ve výchově více angažovaní? Považujete se za aktivní prarodiče?**

Prarodič **P1**: „*Ano, musíme být aktivní, protože oni jsou taky aktivní a furt potřebují hlídat. Chodíme plavat a už se těším, jak s nima budu chodit do různých zařízení pro děti*“.

Rodič **R1**: „*Roli hraje důchodový věk, že je posunutý. U mamky je výhoda, že podniká a čas si může naplánovat a stavět se i v týdnu. Kdyby nebyla živnostník, tak nemá vůbec čas. Každý měsíc si bere tři dny volna před víkendem, takže pět dnů si jich užívá*“.

Prarodič **P2**: „*Nejsme s nimi denně, ale chceme být aktivní dle potřeby. Jiné je to s dcerou, jiné určitě se snachou. Dcery víc berou matku a myslím, že proto jsou víc v kontaktu*“.

Rodič **R2**: „*No jak kteří prarodiče. Někteří jsou aktivní, ale je to individuální. V dnešní době nejsou prarodiče v důchodu a mají méně času, ale když jsou doma, tak to jde*“.

Prarodič **P3**: „*No určitě. Já dovedu hrát s vnukem hodinu fotbal tady v síni, to jsem v životě nedělala a v noci z toho mám úplné křeče. Ale když vidím, jak je šťastnej, tak to udělám. Bude dobrej na fotbal, kope oběma nohama, ale nesmí ho hrát. Je hemofilik a je školenej a ví, co smí a nesmí*“.

Rodič **R3** tvrdí, že aktivitu jako sport ne, když tak jenom doma. Na dovolenou s rodiči by určitě sám nejel, protože oni by si neodpočali.

Prarodič **P4**: „*Já jsem spíš aktivní prarodič. Ten starší s náma jezdil i na dovolenou a byl spokojenej. Ten mladší by asi s náma jen tak nejel. On je mamčin mazánek, on to umí...!*“.

Rodič **R4**: „*Určitě jsou aktivní, ten starší je jako kdyby byl jejich, byl u nich často a jezdil s nima i na dovolenou*“.

4.4 Shrnutí výsledků šetření

V této kapitole se pokusím o shrnutí výsledků šetření a porovnáám odpovědi mezi sebou v rámci rodiny. Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit, kolik času spolu tráví prarodiče a vnoučata, jak je ovlivňují v jejich psychosociálním vývoji a jak se prarodiče vyrovnávají se svou novou sociální rolí. Za podstatné ohledně setkávání byly považovány otázky 1-5, ze kterých vyplynulo, že u všech respondentů dochází k častému kontaktu. Přesto, že dvě rodiny jsou od sebe vzdáleny 40 a 60 km, schází se spolu minimálně jednou týdně na chalupě a tráví spolu 12-16 hodin. Často navštěvují svá vnoučata i u nich doma. V další rodině, která je z jednoho města, se schází 2-3 krát týdně při příležitosti návštěv

nebo hlídání, v poslední rodině z jedné obce se schází denně při vyzvednutí ze školy, při psaní úkolů, někdy babička hlídá i přes noc. Samozřejmostí u všech rodin ohledně setkávání jsou oslavy, svátky, narozeniny a rodinné akce.

V druhém okruhu otázek 6-14 jsem zjišťovala, jak prarodiče ovlivňují svá vnoučata ve výchově a jejich vývoji. V první rodině se téměř ve všem prarodič a rodič shodují, prarodiče jsou zásadoví, trvají na svém, při vztekání dokáží pozornost přesunout na něco jiného, jsou důslední a snaží se je nerozmazlovat. Hodně a často je chválí a kritika zatím není na místě. Vnoučátka se jim snaží pomáhat a prarodiče chtějí, aby některé úkoly dokončili. Také to vypadá, že jsou jim i dobrým vzorem. Občas dostanou i na zadek, aby mělo jejich slovo svou váhu.

U druhé rodiny má vnučka dva roky a nechápe ještě zákazy, hračky si ještě sama neuklízí. Při vztekání si jí prarodiče radši nevšímají, ale někdy jí i vyhoví. Pokud se vztekat přestane, dál se jí v klidu věnují. Oba, rodič i prarodič, si myslí, že ji rozmazluje a často ji i chválí, hlavně při kakání do nočníku. Shodují se, že ráda všem pomáhá. Zatím ji nekritizují, ale říkají, když se něco nedělá. Babička si myslí, že jí vzorem zatím není, ale dcera naopak tvrdí, že vnučka už spoustu věcí sleduje a že jí jdou prarodiče příkladem.

Ve třetí rodině docházelo často k rozporům. Babička tvrdí, že vnukovi hodně dovolí a rozmazluje ho a dcera si myslí, že nikoli. Babička říká, že vnuka hodně chválí, ale svým dětem to nedělala a dcera si myslí, že mamka moc nechválí a že kritizuje jenom ji, vnuka ne. Babička tvrdí, že je mu vzorem ve všem, hlavně v mluvení, dceru nic nenapadá. Shodli se na tom, že při úklidu hraček mu babička pomáhá, nepovolí mu úplně všechno, co si vymáhá, při vztekání dostane občas na zadek, ale záleží na situaci a rád babičce pomáhá v kuchyni.

Čtvrtý prarodič a rodič se občas neshodují. Babička říká, že jim všechno nedovolí, ale není důsledná, rodič říká, že dovolí skoro všechno. S úklidem jim babička spíš pomáhá a dcera tvrdí, že dokáže trvat na dokončení zadaného úkolu. Se vztekáním má podle babičky problém jen mladší vnuk, maminka říká, že vztekání už mají oba dva za sebou. Shodují se, že rádi pomáhají při práci na zahradě nebo při vaření, že je babička rozmazluje, ale i dostatečně chválí, když se jim něco podaří. Starší vnuk je kritizován za jídlo, protože je silnější.

Závěrečná část rozhovoru v otázkách 15-20 byla zaměřena na postavení prarodiče v rodině. V první rodině se shodli, že s rolí prarodiče se babička vyrovnala dobře.

Vnoučata jí přináší radost, potěšení a dodávají energii a s velkou radostí si jich užívá na chalupě i u nich doma. Vzájemně se respektují a dcera prarodiče za nic nenapomíná, co by se jí nelíbilo. Děti je obohacují tím, že je omlazují, mají se na co těšit a důvod, proč žít. Podle babičky je dokážou odreagovat od běžných starostí a problémů. Obě si myslí, že jsou aktivní prarodiče, protože s kluky chodí plavat a těší se, až budou větší a užijí si s nimi různých aktivit v zařízení pro děti.

Ve druhé rodině se s rolí prarodiče také vyrovnali dobře, protože miminko přišlo tak akorát. Přináší jim hlavně potěšení, radost a rozptýlení, při kterém zapomínají na každodenní starosti. Oba, rodič i prarodič, si myslí, že se navzájem respektují a berou se v pohodě. Do výchovy jim prarodiče nemluví, ale občas si nechá dcera poradit. Vnouče obohacuje babičku moc a očekává, že budou spolu trávit více času třeba o dovolených. Podle rodiče je obohacuje tím, že jim přináší vzpomínky na dobu, když měli děti malé. Aktivita prarodičů záleží na tom, zda jsou zaměstnaní nebo tráví čas doma. Dle babičky je matka víc v kontaktu s dcerou než se snachou a jejími dětmi.

Babička ve třetí rodině tvrdí, že se na vnouče moc těšila, změnilo to jejich vztah s manželem k lepšímu a byla to pro ně největší životní událost. Dle dcery se s rolí prarodiče vyrovnala dobře, ale až se syn narodil. Dokud byla těhotná, nesla to těžce. Shodli se, že role prarodiče jí přináší hlavně potěšení a že pro vnuka žije. Respektují se, ale dcera jí občas řekne, když se jí něco nelíbí. Ve výchově mají rozdílné názory ve všem, nejvíc ve stravování vnuka, protože je malý jedlík. Babička mu podstrojuje a pořád má pro něho něco připraveného a dceři se to nelíbí. Babička má pocit, že vnuk ji obohacuje tím, že se cítí mladší a je ještě potřebná a k něčemu dobrá, dle dcery jim vnuk přináší hlavně radost. Babička si myslí, že je jako prarodič hodně aktivní.

Ve čtvrté rodině se shodli, že se babička s rolí prarodiče vyrovnala dobře a vzala to jako hotovou věc. Bere ji jako svou práci, protože je v částečném invalidním důchodě a současně jí přináší smysl života. Dle dcery má babička pocit, že je potřebná a vnoučata jí vyplňují volný čas. Navzájem se respektují, babička tvrdí, že se na všem domluví. Velké rozdílné názory na výchovu nemají, dle dcery se k vnukům prarodiče chovají volněji, ale určité hranice nepřekročí. Babička se považuje za aktivního prarodiče, protože s vnuky tráví hodně času, vyzvedává je ze školy, píše s nimi úkoly a občas hlídá i v noci. Starší vnuk s nimi jezdil i na dovolenou a byl spokojený.

4.5 Diskuze

Na začátku empirické části jsem si stanovila tři výzkumné otázky, na které jsem hledala odpověď. Následuje prezentace zjištěných odpovědí a vyhodnocení výsledků výzkumu.

Výzkumná otázka č. 1: Jsou prarodiče v životě vnoučat potřební?

Všichni účastníci se shodli, že prarodiče jsou potřební, protože rodiče na ně nemají tolik času. Prarodiče jim hodně pomáhají a vnoučátka je vyžadují a těší se na ně. Dle rodičů se jim víc věnují a vyhrají si s nimi. Také ukazují rodičům cestu jak vychovávat a berou výchovu s nadhledem.

Výzkumná otázka č. 2.: Mají prarodiče s rodiči rozdílné názory na výchovu vnoučat?

Účastníci výzkumu, kteří spolu nebydlí v jedné obci, se ve výchovných názorech shodují a respektují se. Rodiče nemají s výchovou babičky žádný problém. V rodinách, které jsou v častějším kontaktu, dochází občas k neshodám. Nejedná se o velké rozdílné názory, jen volnější výchovu babičky, ale nakonec se vždy na všem domluví. U jedné rodiny se neshodují ve stravování vnuka, který má problémy s jídlem.

Výzkumná otázka č. 3.: Využívají prarodiče ve výchově vnoučat povzbuzení a pochvalu?

Prarodiče svá vnoučata hodně chválí. Nejvíce se to potvrdilo u nejmenších vnoučat, která jsou chválena velmi často, když se jim něco podaří. Starší děti školního věku jsou povzbuzovány při přípravě na školu a chváleny za dobře zvládnuté domácí úkoly, které s nimi babička píše. Jsou chváleny vždy, kdykoli je potřeba.

Do výzkumu byly zahrnuty děti různého věku. Jiný přístup se očekává u výchovy batolete a jiný u dítěte ve školním věku. Nejdůslednější výchova by měla probíhat již v útlém dětství, ve kterém nejčastěji dochází k prosazování vlastní vůle, k formování osobnosti, vývoji charakterových vlastností a návyků pomocí sociálního učení.

Z výzkumu vyplývá, že prarodiče mají vliv na svá vnoučata a jejich psychosociální vývoj a tráví spolu dostatek času, aby se mohli podílet na jejich výchově. Za důležité považují, že všichni prarodiče svá vnoučata hodně chválí, i když si v jednom případě rodič myslí, že to babička nedělá. Všichni podporují iniciativu svých vnoučat, která prarodičům rádi pomáhají. Jedno dítě školního věku je kritizováno za jídlo, protože je silnější, a to může částečně negativně ovlivnit jeho sebevědomí. Jedno malé dítě má opačný problém s jídlem

a rozpory vznikají mezi matkou a dcerou. Nucení do jídla může vzbudit obranné tendence na straně dítěte a přerůst v odmítavý postoj vůči jídlu. Dítě zjistí, že se stává středem pozornosti a přináší mu to řadu výhod. Pomocí svého „nechutenství“ pak může rodinu ovládat.

U nejmenších dětí v batolecím věku se nejednalo o kritiku, která by ovlivňovala jejich sebevědomí, ale spíš o žádoucí a nežádoucí chování, které bylo podporováno nebo usměrňováno.

Zjistila jsem, že se prarodiče vyrovnali se svou rolí dobře a na příchod vnučete se těšili. Přináší jim radost, energii, rozptýlení a potěšení a pro některé jsou smyslem života, povzbuzením a vyplněním volného času. V jednom případě měl prarodič a rodič více rozdílných názorů a rozcházeli se v odpovědích, ale to může být také povahovými vlastnostmi účastníků, kteří mírné rozpory řeší prakticky neustále.

Ráda bych upozornila na nízkou reprezentativnost vzorku, která mohla přinést nedokonalé výsledky bádání. Jedná se především o můj subjektivní pohled na prarodičovství. Protože jsem dva roky prarodičem, chtěla jsem se ujistit, že ostatní prarodiče mají podobné zkušenosti s vnučaty a vyrovnávají se se stejnými pocity.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem zjišťovala, zda mají prarodiče vliv na psychosociální vývoj svých vnoučat. Zajímal mě jejich pohled na výchovu dětí a společně trávený čas i to jak se vyrovnávají se svou novou sociální rolí a co jim přináší.

Při zpracování teoretické části bakalářské práce jsem využila obecné metody vědecké práce, sběr a analýzu související odborné literatury. V první kapitole jsem se zaměřila na charakteristiku vývojových období od narození do období dospívání zaměřenou na psychosociální vývoj dětí, druhá kapitola byla věnována prarodičům a vnoučatům a ve třetí kapitole jsem dala důraz na roli prarodiče a období starší dospělosti.

Výzkumným šetřením jsem zjistila, že babičky a dědečkové nejsou ostatním členům rodiny lhostejní. Všichni jsou se svými vnoučaty v častém kontaktu a v nemalé míře od nich rodiče dětí očekávají pomoc. Významně se podílejí na psychosociálním vývoji svých vnoučat a pomáhají jim s postupným začleňováním do sociálního prostředí. Oslovení prarodiče se vyrovnali se svou novou sociální rolí dobře a především babičky si vnoučátka náležitě užívají.

Bakalářská práce popisuje několik konkrétních případů a pracuje s omezeným počtem jedinců. Protože se nejedná o reprezentativní vzorek, nelze z výsledku výzkumu učinit závěr, který by se uplatnil na celou populaci prarodičů a nevzniká nárok na zobecnitelnost zjištěných údajů. Přesto si myslím, že podobné téma může sloužit jako podklad pro další výzkum a může být i východiskem při ověřování výsledků podobné problematiky ve větším rozsahu.

Úkolem sociální pedagogiky je působení žádoucích vlivů na jedince. Největší a nejdůležitější vliv má rodina, do které patří i prarodiče. Prarodiče mají velký význam pro citový a sociální rozvoj dětí, učí je sebeúctě a vlastní důstojnosti a jsou jim průvodci za poznáním. Vytvářejí prostředí, které jim poskytuje volný prostor k tomu, aby byly takové, jaké jsou. Častěji než v dřívější době žijí odděleně od svých vnoučat. Přesto, že je od sebe vzdaluje mnoho kilometrů i let, nepřestávají být prarodiči a vnoučaty se vším, co k tomu patří.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BERNEOVÁ, P. H., SAVARY, L. M.: *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*. Vyd.1. Praha: Portál, 1998, 132 s. ISBN 80-7178-192-4.
- [2] ČAČKA, O.: *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd.1. Brno: Doplněk, 2000, 377 s. ISBN 80-7239-060-0.
- [3] ERIKSON, E. H.: *Childhood and society*. New York: W. W. Norton a Company, 1993. Přeložil Jan Valeška. *Dětství a společnost*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002, 387 s. ISBN 80-7203-380-8.
- [4] FERJENČÍK, J.: *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 255 s. ISBN 80-7178-367-6.
- [5] HAŠKOVCOVÁ, H.: *Fenomén stáří*. 1. Vyd. Praha: Panorama, 1990, 407 s. ISBN 80-7038-158-2.
- [6] HAUSEROVÁ - SCHÖNEROVÁ, I.: *Děti potřebují prarodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996, 102 s. ISBN 80-7178-105-3.
- [7] HELUS, Z.: *Vyznat se v dětech*. 1. Vyd. Praha: SPN, 1984, 206 s.
- [8] HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- [9] KOHOUTEK R.: *Pedagogická psychologie*. Brno: IMS, 2006.
- [10] KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- [11] KRAUS, B., SÝKORA, P.: *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009.
- [12] KUBEŠOVÁ, H.: *Jak stárneme*. Brno: MU, 2005.
- [13] LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. Vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- [14] MATĚJČEK, Z.: *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1989, ISBN 08-056-89.
- [15] MATĚJČEK, Z.: *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 182 s. ISBN 80-247-0870-1.

- [16] MATĚJČEK, Z.: *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2008, 108 s. ISBN 978-80-7367-504-2.
- [17] MATĚJČEK, Z.: *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007, 143 s. ISBN 978-80-7367-325-3.
- [18] MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Radosti a strasti prarodičů, aneb když máme vnoučata*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997, 141 s. ISBN 80-7169-455-x.
- [19] MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Jak a proč nás trápí děti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997, 187 s. ISBN 80-7169-587-4.
- [20] MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, ISBN 80-86429-19-9.
- [21] RADVAN, E., VAVŘÍK, M.: *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009.
- [22] ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. 1. Vyd. Praha: Panorama, 1990, 435 s. ISBN 80-7038-078-0.
- [23] VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 2. Vyd. Praha: Karolinum, 1999, 353 s. ISBN 80-7184-803-4.

Časopisecké zdroje:

Československá psychologie – časopis pro psychologickou teorii a praxi, únor 2011

Internetové zdroje:

KOHOUTEK, R. *Vývojově psychologická teorie S. Freuda, E. H. Eriksona, J. Piageta a L. Kohlberga* Dostupné z:

<<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>>.

<http://www.sensen.cz/aktuality/2013/co-to-je,-kdyz-se-rekne-autonomie/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: rozhovor

Příloha č. 1: rozhovor

1. Váš věk, počet vnoučat (dětí) a jejich věk.
2. Žijete ve stejném městě nebo obci s vnoučaty (rodiči)?
3. Jak často jste v kontaktu s vnoučaty (rodiči)?
4. Při jakých příležitostech se setkáváte?
5. Kolik času (hodin) týdně v průměru trávíte (vaši rodiče) s vnoučaty?
6. Domníváte se, že jste (vaši rodiče) pro vnoučata potřební?
7. Povolíte (vaši rodiče) dítěti všechno, co si vymáhá?
8. Trváte (vaši rodiče) na dokončení zadaného úkolu? (např. úklid hraček)
9. Jak reagujete (vaši rodiče), když se dítě vzteká?
10. Myslíte si, že dítě rozmazlujete (vaši rodiče)?
11. Jak často dítě povzbuzujete a chválíte (vaši rodiče) a za co?
12. Podporujete (vaši rodiče) jeho iniciativu, aktivitu, pomáhá vám při práci?
13. Jak ovlivňujete (vaši rodiče) jeho sebevědomí, kritizujete je často?
14. Snažíte se (vaši rodiče) jít dítěti příkladem, vzorem a jak?
15. Jak jste se (vaši rodiče) vyrovnali s rolí prarodiče?
16. Co vám (vašim rodičům) přináší role prarodiče, jak ji vnímáte?
17. Respektují vás (své rodiče) členové rodiny?
18. Máte se svými dětmi (vašimi rodiči) rozdílné názory na výchovu a v čem?
19. Čím vás (vaše rodiče) vaše vnouče obohacuje, co očekáváte (vaši rodiče) od vztahu s vnoučaty?
20. Domníváte se, že jsou dnešní prarodiče více angažovaní a považujete se (vaše rodiče) za aktivní prarodiče?